

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto
Azijos ir transkultūrinių studijų institutas
Azijos studijų (japonologijos) programos studentė

ELZĖ URBIETYTĖ

Moterų socialinių vaidmenų šiuolaikinėje Japonijos visuomenėje analizė ir
kritika Ogawa Yōko literatūroje

BAKALAURO BAIGIAMASIS DARBAS

Vadovas – jaunesn. asist. Jurgita Ignotienė

Vilnius, 2024

Moterų socialinių vaidmenų šiuolaikinėje Japonijos visuomenėje analizė ir kritika Ogawa Yōko literatūroje

Japonijos šiuolaikinė visuomenė išskiria kelis pagrindinius moterų socialinius vaidmenis. Tai ištekėjusi ir namų ūkį prižiūrinti moteris bei vaikus auginanti mama. Dirbančios moters statusas visuomenėje neatrodo patraukliai; skirtumas tarp vyrų moterų darbo rinkoje yra didelis. Ogawa Yōko, viena iš didžiausio pripažinimo sulaukusių šiuolaikinių Japonijos autorių, savo kūrinuose analizuoja moterų kasdienio gyvenimo aktualijas. Savo darbe, remdamasi rašytojos romanais „Bėgalinė lygtis“ bei „Gintaro žėrėjimas“ ir apsakymų rinkiniu „Kerštas: vienuolika tamsių pasakojimų“ analizuoju, kokius moterų socialinius vaidmenis Ogawa kritikuoja savo kūrinuose. Autorė savo darbuose analizuoja motinystę ir jos iššūkius, puoselėjamus moterų intymius santykius su vyrais, moters karjeros bei darbo galimybes.

Raktiniai žodžiai: šiuolaikinė literatūra, socialiniai vaidmenys, Ogawa Yōko, Japonijos visuomenė, moteris

Turinys

<u>IVADAS</u>	4
<u>1. MOTERYS ŠIUOLAIKINĖJE JAPONIJOS VISUOMENĖJE: LŪKESČIAI IR REALIJOS</u>	9
<u>2. OGAWA YŌKO, JOS KŪRYBOS APŽVALGA IR YPATUMAI</u>	13
<u>3. MOTINYSTĖ IR JOS IŠŠŪKIAI</u>	16
<u>4. VISUOMENĖS NORMŲ NEATITINKANČIOS VYRŲ PARTNERĖS</u>	23
<u>5. „MOTERIŠKI“ DARBAI IR MOTERYS MENININKĖS</u>	29
<u>IŠVADOS</u>	33
<u>BIBLIOGRAFINIS SĄRAŠAS</u>	34

Ivadas

Temos aktualumas

Šiuolaikinėje – nuo Heisei eros (平成時代 *Heisei jidai* 1989–2018) – Japonijos visuomenėje: socialiniuose tinkluose, viešuose ir privačiuose pokalbiuose su japonais, netgi kitų autorių literatūroje, vis dar galima aptikti įvairių nuostatų apie tai, kokia japonė moteris turi būti, kaip teisingai ji turi elgtis bei ką, neperžengiant vis dar vyraujančių dorovės nuostatų, ji turi daryti. Į interneto paiešką įvedus užklausą, koks tipiškas japonės moters paveikslas, randame ne vieną straipsnį, kuriame jos apibūdinamos kaip mielos, už save nepastovinčios, nuolankios, paklusnios, kuklios moterys.¹

Moters paveikslas moterų rašytojų literatūroje atsiranda nuo senųjų laikų. Tik joms tuo metu kūrinuose skiriamas labiau antraplanis vaidmuo. Nuo Meidži laikotarpio (明治時代 *Meiji jidai* 1868–1912) japonų literatūros autorės moterys savo kūrinuose rašo tokiomis temomis, kurios laikomos groteskiškomis, aštriomis – nemoteriškomis. Jos nevengia kritikuoti ir to, kokie vaidmenys yra priskiriami moterims Japonijos visuomenėje. Tęsdamos moderniosios literatūros tradiciją, šiuolaikinės (pokario) literatūros rašytojos ne tik išlaiko, bet ir praplečia moters paveikslo sampratą, atsižvelgdamos į šiuolaikines aktualijas bei visuomenėje lėtai vykstančius požiūrio į moteris pokyčius. Viena iš šio dabartinio laikotarpio autorių – Ogawa Yōko 小川洋子 (g. 1962). Pradėjusi kurti vėlyvoje XX amžiaus antroje pusėje, ji drąsiai piešia šiuolaikinės japonės moters paveikslą savo kūrinuose, neretai ją išskeldama kaip pagrindinę veikėją. Kūrinuose ji nevengia taikyti tokių meninio vaizdavimo tipų kaip groteskas, siurrealizmas, padedančių jai pritraukti skaitytoją bei jį įtikinti. Ogawa Yōko literatūrą, kaip savo tyrimo objektą, ir pasirinkau dėl jos šiuolaikinio požiūrio į moterį, drąsą kritikuoti nusistovėjusias visuomenės nuostatas bei norą jas bent iš dalies pakeisti. Lietuvoje apie šią autorę beveik nėra kalbama, mokslinių darbų, analizuojančių jos kūrybą, parašytų lietuvių kalba, aptikti taip pat nepavyko, o anglų kalba atliktų tyrimų taip pat yra nedaug. Į lietuvių kalbą yra išleisti tik du autorės knygų vertimai: „Begalinė lygtis“ (博士の愛した数式 *Hakase no aishita sūshiki*) (2003; liet. k. 2020, vertė Gabija Enciūtė) ir „Atminties policija“ (密やかな結晶 *Hisoyaka no Kesshō*) (1994, liet. k. 2021, vertė Gabija Enciūtė). Apibrėžiant japonės moters sąvoką, ypač svarbia tampa jos identiteto problema. Šios autorės kūrybą analizuoti pasirinkau dar ir dėl to, jog pasitelkdama įvairius simbolius ir temas, analizuodama moters vietą Japonijos visuomenėje, ji taikliai ir vaizdingai, tik jai būdingu stiliumi šią identiteto

¹Šioje vietoje remiuosi straipsniu iš *japanimal.org* internetinio puslapio, pavadinimu “Japanese Culture: Japanese Women” Prieiga: <https://www.japanimal.org/culture-women.php> Tokių straipsnių internete galima surasti ir daugiau, didžiojoje dalyje jų japonės moterys apibūdinamos panašiai.

problema išgvildena. Skaitant autorės kūrinis kyla klausimas: kokius konkrečius moterų socialinius vaidmenis, aptinkamus šiuolaikinėje Japonijos visuomenėje, aprašo bei kritikuoja autorė skirtingais savo kūrybos periodais bei kaip tai atsispindi jos kūryboje?

Problema:

Kaip Ogawa Yōko savo kūryboje kritikuoja šiuolaikinėje Japonijos visuomenėje moterims priskiriamus socialinius vaidmenis?

Tikslas:

Išanalizuoti, kiek ir kokius moterų socialinio vaidmens Japonijos visuomenėje aspektus kritikuoja autorė bei kokiais simboliais ir temomis tai atsispindi jos kūryboje.

Uždaviniai:

1. Apžvelgti, kokie yra konstruojami pagrindiniai socialiniai moterų vaidmenys šiuolaikinėje Japonijos visuomenėje;
2. Apžvelgti Ogawa Yōko kūrybą bei jos kūrybos ypatumus;
3. Išanalizuoti, kokius pagrindinius moterų socialinių vaidmenų aspektus aprašo autorė;
4. Išanalizuoti, kaip autorė kritikuoja pagrindinius moterų socialinių vaidmenų aspektus savo kūrinuose bei kokiais būdais (simbolika, žodžių naudojimas, veikėjo archetipas ir pan.) tai išreiškiama.

Tyrimo metodologija:

- Pirminių bei antrinių šaltinių analizė;
- Pirminių šaltinių interpretacija.

Literatūros apžvalga bei vertinimas:

Pirminiai mano pasirinkti šaltiniai – trys Ogawa Yōko kūriniai: originalo kalba bei kūrinių vertimai į lietuvių ir anglų kalbas. Lietuvių kalba pasirinktas skaityti kūrinys – „Begalinė lygtis“ pasakojantis istoriją apie namų tvarkytoją, prižiūrinčią atmintį praradusį genijų matematikos profesorių. Anglų kalba pasirinktas skaityti kūrinys „Kerštas: vienuolika tamsių pasakojimų“ (寡黙な死骸みだらな吊い *Kamoku na shigai*, angl. *Revenge: Eleven Dark Tales*) (1998, angl. k. 2013, vertė Stephen Snyder) – vienuolikos pasakojimų rinkinys, tarsi tamsiu detektyvo stiliumi pasakojantis istorijas apie žmonių

tarpusavio santykius. Visus apsakymus vienija ir riša tos pačios temos, vaizdingai ir įtaigiai atkartojamos vienoje istorijoje, skirtingai išjaustoje skirtingų kūrinių veikėjų. Japoniškai – originalo kalba – pasirinktas skaityti kūrinys „Gintaro žėrėjimas“ (琥珀の瞬き *Kohaku no matataki*, 2015). Būtent šie kūriniai buvo pasirinkti neatsitiktinai: pagrindinė veikėja juose japonė moteris, ir moters identiteto problema juose atskleista ryškiausiai. Parašyti skirtingais autorės kūrybos laikotarpiais: vienas kūrinys yra sukurtas ir išleistas XX amžiaus antroje pusėje – 1998 m., kitas – XXI amžiaus pirmajame dešimtmetyje – 2003 m., o trečias – XXI amžiaus antrajame dešimtmetyje – 2015 m., šie kūriniai, atvaizduodami moterį skirtingais dešimtmečiais, aiškiai parodo, ar keičiasi moters padėtis ir požiūris į ją, keičiantis socialinėms, ekonominėms bei ideologinėms Japonijos visuomenės sąlygoms.

Bakaluro darbe naudojamus antrinius šaltinius išskiriu į tris grupes: sociologinius, sociolingvistinius bei literatūros kritikos. Pirmoji antrinių šaltinių grupė apima straipsnius, apžvalgas, monografijas, kuriose kalbama apie moterį Japonijos visuomenėje XX – XXI amžiuje apskritai. Antrosios grupės šaltiniai analizuoja šiuolaikinę moterų literatūrą Japonijoje, o trečiajai grupei priskiriama literatūros kritika, vertinanti, analizuojanti Ogawa Yōko kūrybą. Antrinius šaltinius, kuriais remiuosi savo bakaluro darbe, sudaro monografijos, mokslinės knygos bei pavieniai moksliniai bei publicistiniai straipsniai.

Suprasti moters sampratą Japonijos visuomenėje ir kultūroje padeda įvairūs sociologiniai tyrimai ir jų analizė. Todėl, analizuodama Ogawa Yōko kūrybą bei bandydama suprasti jos piešiamą moters portretą, rėmiausi tokių sociologų kaip Diane Elson, Chizuko Ueno bei antropologės Ofra Goldstein–Gidoni darbais. Diane Elson, britų ekonomistės, sociologės bei lyčių ir vystymosi socialinės mokslininkės sudaryta monografija “Feminism and Gender Research in Japan“ (2023) analizuoja įvairius moterų pozicijos visuomenėje aspektus (socioekonominę klasę, darbo užmokesčio problemas ir pan.), lygina Japonijos padėtį bei požiūrį lyčių atžvilgiu su kitomis kultūromis bei šalimis, analizuoja atliktų sociologinių vaidmenų – moters ir vyro – bei jiems priskiriamų stereotipinių bruožų tyrimų bei apklausų metu surinktus duomenis. Šia monografija darbe remiuosi, nes joje pateikiami ganėtinai nauji duomenys apie lyčių lygybę įvairiose srityse, leidžiantys susidaryti tikslesnį vaizdą apie dabartinę situaciją Japonijos visuomenėje. Japonų sociologės bei vienos žymiausių feminisčių Chizuko Ueno straipsnis “The Position of Japanese Women Reconsidered”, pasitelkdama kiekybinių bei kokybinių tyrimų metodiką, aiškiai apibrėžia, kokią vietą Japonijos visuomenėje užima moterys, ir kaip šiuos analitinius duomenis reiktų vertinti, atliekant tolimesnius mokslinius tyrimus. Savo darbe autorė pristato istorinį moterų vietos Japonijos visuomenėje kontekstą, lygina jos padėtį skirtingais laikotarpiais bei, praplėsdama konteksto sąvoką, parodo, kaip vertėtų tyrinėti moterų vietą visuomenėje. Svarbu paminėti

tai, jog šis straipsnis buvo parašytas 1987 metais, ir detaliai ir giliai aprašo, kaip į moters vaidmenį buvo žvelgiama tuo metu. Pasirinktas straipsnis leidžia suprasti ir įvertinti moters pozicijos japonų visuomenėje pokytį per pastaruosius 40 metų. Kadangi darbe analizuoju Ogawa kūrinis iš skirtingų jos kūrybos etapų, būtent šios sociologės straipsnis padeda aiškiau suprasti ir apibrėžti pagrindinių kūrinių veikėjų moterų egzistencialistines problemas. Antropologės Ofra Goldstein–Gidoni straipsnį “The Joy of Normal Living” as the Promise of Happiness for Japanese Women and their Families” taip pat galima priskirti pirmajai grupei pasirinktų mokslinių straipsnių, mat jis kalba apie tai, kokius socialinius vaidmenis, anot japonų, turėtų užimti moteris, kad būtų laiminga ir patenkinta, jaustųsi gyvenanti pilnavertį, vertybėmis grįstą, savo gyvenimu.

Antrajai grupei antrinių šaltinių priklauso tokių autorių David McNeill bei Rebecca Copeland darbai. David McNeill savo straipsnyje “Mind the Gender Gap: Kawakami Mieko, Murata Sayaka, Feminism and Literature in Japan”, remdamasis sociolingvistine patirtimi bei kokybiniais tyrimų metodais (interviu su skirtingomis rašytojomis), diskutuoja apie feministinę Japonijos literatūrą ir tai, kaip japonų kilmės moterys autorės yra tinkamai neįvertinamos bei nepelnytai kritikuojamos. Tuo tarpu Rebecca Copeland sudarytoje monografijoje “Handbook of Modern and Contemporary Japanese Writers” (2023) yra analizuojami įvairūs šiuolaikinės Japonų literatūros kūriniai ir juose aptinkamos temos, simboliai. Šie šaltiniai, analizuojant pasirinktos autorės kūrybą, padeda suprasti autorės, kaip moters, jauseną bei deklaruojamą savo poziciją literatūrinėje plotmėje.

Trečiajai mokslinių darbų grupei priklauso tokie straipsniai kaip Rima Devi straipsnis “Unmarried Women and Illegitimate Children in the Ogawa Yoko’s Novel” bei Grace En–Yi Ting straipsnis “Ogawa Yōko and the Horrific Femininities of Daily Life”. Pirmajame straipsnyje analizuojamos nesantuokinių vaikų, vienišų motinų – moterų egzistencialistinės problemos bei tokio socialinio statuso vertinimas Japonijos gyventojų, besiremiančių tradicinio gyvenimo dogmomis. Grace En–Yi Ting savo straipsnyje “Ogawa Yōko and the Horrific Femininities of Daily Life” analizuoja kaip kasdieniniame gyvenime pasireiškia moterys, pavaizduotos autorės knygoje, kaip ir ką jos veikia, kokią simboliką turi toks moterų aprašymas. Autorė savo straipsnyje diskutuoja, kokią įtaką kritiškas ir dekonstruotas požiūris į nusistovėjusius visuomenės įsitikinimus, tokius kaip namų šeimininkės socialinis vaidmuo ir kt., atvaizduotas Ogawa kūrinuose, piešiant pagrindinių veikėjų moterų paveikslą, šiuolaikinės japonų visuomenės klasėms.

Beveik visi mano pasirinkti straipsniai yra parašyti per pastaruosius dešimt metų, jų pagrindinis tyrimo objektas – moteris, jos samprata Japonijos visuomenėje, jos vieta socialinėje, sociokultūrinėje

erdvėse; taip pat ir pačios autorės Ogawa Yōko, naudojančios savitą simboliką bei pasakojimo stilių, vieta šiuolaikinėje Japonijos literatūroje.

Darbo sandara:

Savo darbe pirmiausia apžvelgsiu tai, kokie pagrindiniai socialiniai vaidmenys, kuriuos užima moterys, vyrauja šiuolaikinėje Japonijos visuomenėje. Tada trumpai apžvelgsiu rašytojos Ogawa Yōko kūrybą bei jos ypatumus. Didžiausias dėmesys bus sutelktas į autorės kūrinuose išskiriamus pagrindinius moterų socialinius vaidmenis, jų kritiką. Analizuodama pasirinktus autorės kūrinius, darbe paliesiu ir aprašysiu visus svarbiausius moters socialinius vaidmenis: žmonos, mamos, meilužės, dirbančios moters.

Japoniškų terminų perraša:

Savo darbe, naudodama įvairius terminus, juos versiu į lietuvių kalbą, pateikdama juos originalo kalba bei užrašydama juos lotyniškai, rašmenimis tarptautine perraša po termino vertimo į lietuvių kalbą. Rašydama japoniškus vardus ir pavardes naudosis jų užrašymą tarptautine perraša, vardą ir pavardę rašydama pagal japonišką tradiciją, kada pavardė yra rašoma pirmiau.

1. Moterys šiuolaikinėje Japonijos visuomenėje: lūkesčiai ir realijos

Norint kalbėti apie tai, kokius moters socialinius vaidmenis savo literatūroje aprašo Ogawa Yōko bei kaip juos kritikuoja, pirmiausia reikėtų apžvelgti, kokius moterų socialinius vaidmenis apskritai galima aptikti šiuolaikinėje Japonijos visuomenėje, todėl šioje dalyje noriu plačiau pakalbėti apie tai.

Pirmiausia, labai svarbu apibrėžti, kas yra socialinis vaidmuo. Remiantis Amerikos psichologų asociacijos pateikiamu apibrėžimu, socialinis vaidmuo – tai požiūrių ir bruožų rinkinys, kurio yra tikimasi iš asmens, užimančio tam tikrą poziciją ar atliekančio tam tikrą funkciją socialiniame kontekste. Tokių vaidmenų pavyzdžiai gali būti sutuoktinis, vaikas, darbuotojas, globėjas ir t.t. (Amerikos psichologų asociacija 2023) Japonų kalbos žodyne *Weblio* yra pateikiamas labai panašus socialinio vaidmens apibrėžimas – elgesio, teisių ir pareigų derinys, kurį veikėjas suvokia tam tikrame socialiniame kontekste (t. y. išmoktas elgesio būdas)². Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje teigiama, jog asmuo gali turėti kelis socialinius vaidmenis vienu metu ir jų skaičius laikui bėgant tik didėja bei kartais gali pradėti kirstis tarpusavyje.³

Vieni iš pagrindinių socialinių vaidmenų, vis dar dažnai keliamų kaip lūkestis japonėms – žmona bei mama. Prie tokių socialinių vaidmenų „populiarumo“ smarkiai prisidėjo „protingos mamos, geros žmonos“ (良妻賢母 *ryōsai kenbo*) ideologija, susiformavusi XIX a. pabaigoje, bei įtvirtinus visuotinį švietimą mergaitėms ir merginoms, ypač smarkiai propaguotą iki pat Antrojo pasaulinio karo pradžios. (Sakamoto 2013, 159). Nors ši ideologija mokyklose nebėra diegiama, jos įtaką vis dar galima jausti, kai kalbama apie vaikų auklėjimą. Tai daro įtaką ir tam, kaip pačios moterys save tapatina Japonijoje, kokius svarbiausius socialinius vaidmenis sau priskiria ir kaip supranta, kokio elgesio iš jų visuomenė tikisi. Apie tokius socialinius vaidmenis kaip mama ir žmona kalba nemažai grožinių bei publicistinių kūrinių, jiems taikomi standartai bei keliami lūkesčiai yra ganėtinai plačiai analizuojami. Vienas tokių pavyzdžių, antropologės Ofra Goldstein–Gidoni, tyrinėjančios namų šeiminių ir namų ūkio gyvenimus Japonijoje, analitinis straipsnis “The Joy of Normal Living“ as the Promise of Happiness for Japanese Women and their Families“. Jame autorė vertina 2003 metais pasirodžiusią Sakai Junko 酒井順子 (g. 1996) moterų progresą Japonijos visuomenėje aprašančią ir kritikuojančią grožinę knygą „Nelaimingų šunų tolimas staugimas“ (jap. 負け犬のとうぼえ *Makeinu no Tōboe*, angl. „The Howl of the Loser Dogs“), kurioje labai aiškiai brėžiama riba tarp laimingų ir nelaimingų moterų. Anot Sakai Junko, Japonijos visuomenėje (tada, kada buvo išleista jos knyga) yra formuojama tokia idėja, jog laimingos moterys yra tos, kurioms

² Iš weblio.jp

³ Iš Visuotinės lietuvių enciklopedijos

pavyksta sukurti šeimas – susituokti ir susilaukti vaikų. Jų „sėkmingomis“ nepadarys nei išvaizda, nei gera karjera ar pinigai – pagrindinis dalykas, atskiriantis sėkmingą moterį nuo nesėkmingos yra vaikai (Sakai 2003, 7).⁴ Tapimas namų šeimininke, šeimos kūrimas, anot Goldstein–Gidoni, šiuolaikinėje Japonijos visuomenėje, t.y. XXI amžiuje, vėl populiarėja, ir didžioji dalis moterų, kaip rodo jos atlikti tyrimai, nori ištekėti ir kurti šeimas (Goldstein–Gidoni 2017, 285). Tapti namų šeimininke po santuokos didžiajai daliai moterų, anot antropologės, atrodo tarsi savaime suprantamas dalykas; ir straipsnyje analizuojamų interviu metu paklaustos, kas jos yra, didžioji dalis moterų save pristato žodžiu *shufu* 主婦 – namų šeimininkė. Žmonos, namų šeimininkės, mamos vaidmuo šiuolaikinėje Japonijos visuomenėje vis dar yra pristatomas kaip laimės šaltinis, praktika, leisianti moteriai būti laimingai. Tokį Goldstein–Gidoni argumentą būtų galima ginčyti, remiantis pateikiama statistika bei kitos amerikiečių autorės Kittredge Cherry, gvildenančios LGBTQ+ bei moteriškumo ir buvimo moterimi temas savo darbuose, knygoje „Womansword – What Japanese Words Say About Women“ reiškiamais teiginiais, jog moterys Japonijoje po truputį praranda susidomėjimą santuoka. (Cherry 2017, 9) Anksčiau minėtą antropologės teiginį paneigia ir *Nihon Keizai Shinbun* 日本経済新聞 laikraščio 2023 metais atliktos apklausos duomenys. Jei anksčiau santuokos ir šeimos kūrimo vidutiniu amžiumi buvo laikomi 28 metai, tai apklausos metu nustatyta, kad apie 70 procentų visų Japonijoje gyvenančių porų iki 30 metų nebuvo susituokusios. Kaip jos teigė, savo trečią gyvenimo dešimtį poros labiau nori skirti kelionėms, užsidirbti pinigų ar kitaip leisti savo dienas, o ne kurti šeimą (日本経済新聞 2023). Šios apklausos gauti rezultatai galėtų sufleruoti, jog nors tradicines vertybes puoselėjančioje visuomenėje žmonos ir motinos socialiniai vaidmenys yra pateikiami kaip norma ir siekiamybė, tačiau jaunoms moterims tokie vaidmenys nebeatrodo taip viliojančiai, jos žmonos ar motinos statusą linkusios priimti sulaukusios vyresnio amžiaus. Kaip įvade minėjau, yra įprasta manyti, jog japonės moterys yra silpnos, paklusnios, nuolankios, pasiduodančios kito įtakai, lengvai sukaltamos, tačiau ištekėjusios bei įgavusios žmonos statusą, nors ir nedirbdamos, ar nedirbdamos nepilnu etatu ar uždirbdamos mažiau nei jų sutuoktiniai, neretai tampa „šeimos galvomis“ ir namų ūkio finansų valdytojomis. Japonų šeimose nėra neįprastas reiškinys, kai moteris skiria dienpinigius savo vyrui, nors pinigai ir būna uždirbti jo (Dinca et. al. 2017, 608). Chizuka Ueno savo straipsnyje “Position of Japanese Women Reconsidered“ bei britų antropologė, tyrinėjanti Japonijos žvejų ir narų kaimelius, Dolores P. Martinez Ueno straipsnio komentare taip pat paliečia šias mano minėtas temas, tačiau į tai pažvelgia kiek kitu kampu. Abi autorės teigia, jog tai, kad Japonijoje moterims yra suteikiamas toks socialinis vaidmuo, nėra blogai, veikia priešingai – tai moterims suteikia

⁴ Iš Goldstein–Gidoni 2017, 284–285

daug galios, ypač namų ūkyje (Martinez 1987, 83).⁵ Moterys, kaip teigia Ueno, nors ir turi socialinių problemų, būdingų, kaip ji teigia, didžiąjai daliai išsivysčiusių šalių, kultūrinis kontekstas, kuriame jos egzistuoja, nušviečia problemas kiek kita spalva. Moterų galioje atsiduria šeimos ūkis, jos tampa šeimos galvomis, moterų pasaulyje vyrauja autonomija (Ueno 1987, 80–82).

Kitas socialinis vaidmuo, priskiriamas moterims japonų visuomenėje yra dirbančios moterys. Nors tai nėra kažkuo Japonijai unikalus vaidmuo, tačiau jo negalima visiškai sutapatinti su Vakarų valstybėse vyraujančiu dirbančios moters socialiniu vaidmeniu. Moterų, kaip darbuotojų, socialinis vaidmuo yra stipriai susijęs su jų šeimynine padėtimi. 2022 metų duomenimis, moterų užimtumas darbo rinkoje siekė 53 procentus, ir nuo 2013 metų pakilo 6 procentiniais punktais (Lindner 2023). Vokiečių verslininkas, ekonomistas Jannik Lindner iškelia teiginį, jog su tokiu į darbo rinką įsitraukti pasirenkančių moterų skaičiaus pakilimu gali būti susijęs Japonijos visuomenės progresas link lygybės darbo rinkoje. 69,4 procento vyrų Japonijoje yra įsitraukę į darbo rinką, tuo tarpu moterų įsitraukimas net 16 procentinių punktų mažesnis už vyrų (Ten pat). Autorius iškelia mintį, jog toks didelis skirtumas tarp dirbančių vyrų ir moterų procento gali būti dėl vis dar didelės lyčių nelygybės ir menkos paramos, kaip pavyzdys, dirbančioms motinoms (Ten pat). Moterų mažesnis įsitraukimas į darbo rinką ar didesnis pasirinkimas iš jos pasitraukti, anot Dinca et. al., yra susijęs su tuo, jog dalis moterų darbo rinką palieka kažkuriam laikui dėl to, jog susilaukia vaikų ir išeina motinystės atostogų ar tampa namų šeimininkėmis pilnu etatu (Dinca et. al. 2017, 609). Darbą pasirenkančios moterys paprastai dirba tradiciškai moteriškais laikomus darbus: jos tampa įstaigų administratorėmis, nešioja kavą ar arbatą, dirba mokyklose mokytojomis ar medicinos slaugėmis. Moterys renkasi nepilno etato darbus dar ir todėl tam, jog galėtų taip pat atlikti ir namų ruošos darbus, tapusios motinomis, galėtų prižiūrėti vaikus (Hirata et. al. 2014, 49). Pažymėtina tai, jog Japonijoje pusę etato dirbančių moterų procentas yra ženkliai didesnis nei Vakarų šalyse dirbančių moterų (Dinca et. al. 2017, 609). Lindner savo straipsnyje, apžvelgdamas Japonijos darbo rinką, pabrėžia, jog 54 procentai visų dirbančių moterų renkasi nepilno etato arba neatitinkančių įprastų įsidarbinimo sąlygų darbus (palyginimui, tik 22 procentai visų darbo rinkoje esančių vyrų renkasi tokius darbus).⁶ Tokį didelį nepilno darbo pasirinkimo procentą, anot autoriaus, lemia tai, jog daug pensinio amžiaus sulaukusių moterų pasirenka būtent tokį darbo pobūdį. Tai, kaip teigia Lindner, tik dar labiau išryškina lyčių skirtumą Japonijos darbo rinkoje, mat nepilno etato darbai paprastai nesuteikia juos pasirenkantiems jokių papildomų naudų bei garantuoja mažesnę socialinę apsaugą (Ten pat). Verta

⁵ Iš Ueno 1987, 83

⁶ Lindner straipsnyje tokie darbai pateikiami kaip *non-regular employment*, *Law Insider* žodynas tokį įsidarbinimą apibūdina kaip „įsidarbinimą, paremtą bet kokių kitokių, nei būdinga vietiniam visuotiniam susitarimui, pagrindu.“ (Law Insider)

pažymėti ir tai, jog moterys daug dažniau Japonijoje dirba taip vadinamus neapmokamus darbus (pavyzdžiui, tampa namų šeimininkėmis pilnu etatu), o tai gali būti laikoma dar vienu veiksmu, didinančiu lyčių atskirtį darbo rinkoje ir prisidedančiu prie nelygybės (Yamane 2021, 57).⁷

Apibendrinant šiuolaikinės moters paveikslą bei jam keliamus lūkesčius socialiniame gyvenime, galima teigti, jog net keičiantis bendrosioms požiūrio į lytį tendencijoms bei laisvėjant visuomenei, pagrindiniais bei vyraujančiais socialiniais vaidmenimis išlieka XIX a. ideologijos pagrindu susiformavę žmona ir mama. Ir nors ištekančių merginų ir moterų skaičiai mažėja, o pirmą kartą besituokiančių amžius didėja, žmonos, kaip socialinio statuso, vaidmuo išlieka vienu svarbiausių bei labiausiai siektinų tarp šiuolaikinių moterų. Šiandienos visuomenės moterys Japonijoje vis aktyviau jungiasi į darbo rinką, tačiau paprastai renkasi nepilno etato, laikinus (be įprasto kontrakto), mažesnes socialines garantijas teikiančius darbus. Derindamos kelis socialinius vaidmenis vienu metu, – žmonos, mamos ir dirbančios moters, – paprastai prioritetu pasirenka pirmuosius du, todėl neretai apsisprendžia pasitraukti iš darbo rinkos visam laikui ar išeiti iš darbo laikinai, kol augina vaikus.

⁷ Iš Elson 2023.

2. Ogawa Yōko, jos kūrybos apžvalga ir ypatumai

Žvelgiant į japonų literatūros istoriją, moters, kaip rašytojos vaidmuo, ypač svarbus. Būtent moterys rašytojos padėjo tvirtus klasikinės literatūros pagrindus su tokiais mums bene geriausiai žinomais klasikinės japonų literatūros veikalais kaip Murasaki Shikibu 紫式部 (apie 937–apie 1010) „Sakmė apie prinčą Gendži“ (源氏物語 *Genji monogatari*), Sei Shōnagon 清少納言 (apie 966–apie 1017) „Priegalvio užrašai“ (枕草子 *Makura no sōshi*) ir kiti. Baigiantis klasikinės literatūros erai, bei besiformuojant ir įsitvirtinant moderniajai japonų literatūrai, į pirmąsias literatū eiles stojo rašytojai vyrai, ir moterų kūryba kūrybos laisvė buvo apribota. Moterys savo kūrinuose rašyti galėjo tik apie tai, kas tuometinėje visuomenėje buvo vertinama kaip „moteriška“ – jos negalėjo politikuoti ar filosofuoti, joms leista tik neutraliu, melancholišku tonu kalbėti apie įvairius gyvenimo sunkumus, pokyčius ir džiaugsmus (Copeland 2023, 20). Ilgai kentusios joms taikytus suvaržymus bei keltus reikalavimus stiliui ir temai, visgi XIX amžiuje kurti pradėjusios autorės „išsilaisvino“: nevengė analizuoti lyčių ir socialinių vaidmenų normų, kėlė temas, susijusias su seksualiniu gyvenimu ir, kaip teigia Copeland, pagaliau vėl tvirtai įžengė į prieš tai tik vyrų reikalu laikytą grožinės literatūros pasaulį (Ten pat). Šiuolaikinės literatūros autorės drąsiai ir subtiliai analizuoja su moterų problemomis ir vieta visuomenėje susijusias temas. Šiuolaikinės literatūros atstove laikoma ir Ogawa Yōko.

Šioje darbo dalyje norėčiau trumpai apžvelgti Ogawa Yōko pagrindinius kūrybinius gyvenimo etapus bei jos kūrybą. Į šiuolaikinės japonų literatūros istoriją Ogawa įsirašė pasižymėjusi savo savitu rašymo stiliumi. Savo pirmąjį literatūros kūrinį autorė išleido 1988 metais, ir jau po kelių metų – 1991 – sulaukė pripažinimo: Japonijoje gavo aukščiausio prestižo Ryūnosuke Akutagawa (龍之介芥川 1892–1927) vardo premiją (芥川龍之介賞 *Akutagawa Ryūnosuke Shō*)⁸ už savo apsakymą „Nėštumo kalendorius“ (妊娠カレンダー *Ninshin karendā*). 2006 metais už kūrinį „Minos paradas“ (ミーナの行進 *Mīna no kōshin*) Ogawa Yōko buvo skirta Tanizaki Jun'ichirō (谷崎潤一郎 1886–1965) vardu pavadinta japonų literatūros premija (谷崎潤一郎賞 *Tanizaki Jun'ichirō Shō*)⁹, o 2021 metais autorei

⁸ Akutagawa premija – premija, kasmet skiriama didžiausią proveržį padariusiems naujiems autoriams. Anot *Britannica* enciklopedijos, dažnai autoriai šį apdovanojimą gauna už noveles, kiek rečiau – už romanus. Premija buvo įsteigta 1935 metais Kikuchi Kan, *Bungei Shunjū* įkūrėjo, Akutagawai atminti. (Britanica 2024)

⁹ Tanizaki premija – viena iš prestižiškiausių japonų literatūros premijų, skiriama kasmet už aukščiausio meistriškumo romaną. Premija įsteigta paminėti autoriaus mirtį jo mirties metais – 1965 m. Premiją gavusiam autoriui įteikiama atminimo lenta bei 1 milijono jenų dydžio premija. (Merriam–Webster 1995, 1092)

suteiktas Japonijos imperatoriaus medalis violetiniu kaspinu¹⁰ už kūrybinę veiklą. (讀賣新聞 *Yomiuri Shinbun* 2021). 2014 metais rašytoja laimėjo britų dienraščio *The Independent Foreign Fiction* premiją už savo novelių rinkinį „Kerštas: vienuolika tamsių pasakojimų“, tačiau anglakalbei auditorijai Ogawa geriausiai žinoma tapo tik 2019 metais, kai po 25 metų nuo knygos originalo kalba išleidimo, į anglų kalbą buvo išversta jos knyga „Atminties policija“. Tai ypač savitas distopinio žanro kūrinys, pasakojantis apie salą, kurioje išnyksta žmonių prisiminimai apie daiktus bei reiškinius. Kūrinyje unikalios pateikiamos žmogaus egzistencializmo problemos: žmogaus stiprybė, savęs paieškos, kupinos atradimų bei praradimų, pasipriešinimas sistemai arba tapsmą sistemos dalimi. Už šią knygą – „Atminties policija“ – Ogawa 2020 metais buvo apdovanota *American Book Award* premija, o 2022 metais įtraukta į *Royal Society of Literature* Tarptautinių autorių sąrašą. Rašytoja yra išleidusi ne tik grožinės literatūros kūrinių. 2006 metais pasirodė jos knyga – interviu su žymiu matematiku Fujiwara Masahiko 藤原正彦 (g. 1943) pavadinama „Įvadas į elegantiškiausią matematiką pasaulyje“ (angl. *An Introduction to the World's Most Elegant Mathematics*). Pagrindinis knygos tikslas – supažindinti skaitytoją su matematikos pasauliu ir skaičių grožiu (Goodreads 2024). Autorės indėlis Japonijos literatūrai ryškus ir neabejotinas. Ne veltui Murata Sayaka 村田沙耶香 (g. 1979) yra pasakiusi, jog yra šansų, kad Nobelio literatūros premiją gaus ne Murakami Haruki 村上春樹 (g. 1949), o viena iš šiuolaikinių Japonijos autorių moterų ir kaip vieną iš potencialių kandidačių autorė nurodė būtent Ogawa Yōko (McNeill 2020, 1).

Tad kuo ypatinga ir taip išsiskirianti rašytojos kūryba? Ōe Kenzaburō 大江健三郎 (1935–2023) yra teigęs, jog autorės kūrinuose švelniai, tačiau įtaigiai ir įtraukiančiai yra analizuojama žmogaus psichologija. Dažnai jos kūrinių veikėjai nežino ką ir kodėl kažką daro, ypatingas dėmesys skiriamas detalėms, kūrinių tempas paprastai lėtas, o mintys gilios ir sudėtingos. Kūrinių veikėjos paprastai moterys, siužetuose gausu moterų akistatų su jas supančiu pasauliu, autorės išreiškiamu per moters pozicijos ir vaidmens šiuolaikinėje Japonijos visuomenėje atspindį bei kritiką. Jos kūrinuose pasitaiko ir grotesko, ir humoro, kūriniai neretai yra ganėtinai surrealiūs bei trikdantys (Goodreads 2024).

Pagrindinė kūrinių veikėja – moteris, Ogawa Yōko kūryboje yra aptinkama jau nuo pat pirmųjų autorės kūrinių. Jau pačiame pirmame jos išleistame kūrinyje – apsakymų rinkinyje „Nardymo

¹⁰ Imperatoriaus medaliai skiriami du kartus per metus, Japonijai nusipelnusiems žmonėm. Skirtingos kaspino spalvos skiriamos skirtingus nuopelnus pelnusiems japonams – violetinio kaspino medalis skiriamas būtent už kūrybinę bei akademinę veiklą. Imperatoriaus medaliai violetiniu kaspinu yra teikiami nuo 1955 metų. Medalio viduryje aptinkami hieroglifai, kuriais užrašyta *ho* ir *sho*, sudarantys Garbės Apdovanojimo pavadinimą, medalis papuoštas sakurų žiedų motyvu.

(内閣府 *Naikakufu* 2024)

baseinas“ (ダイビング・プール *Daivingu Pūru*) (1990) – yra paliečiamos moters vietos visuomenėje temos – saviizoliacija bei moters vaidmens samprata aprašomo laikmečio Japonijos visuomenėje (kūrinys išleistas 1990 metais, todėl šioje vietoje naudoju tokį visuomenės apibūdinimą.) Moteris, kaip pagrindinė veikėja, keliauja autorės kūriniais visu jos kūrybos laikotarpiu. Knygose kartais ypač atvirai, o kartais ypač subtiliai, naudojant savitas technikas (simbolius, metaforas) analizuojamos ir kritikuojamos įvairios su moters vieta Japonijos visuomenėje susijusios temos.

Šiame darbe Ogawa kūriniai rinkausi iš trijų skirtingų jos kūrybos laikotarpių. Nors mokslinėje literatūroje tokio Ogawa Yōko kūrybos skirstymo aptikti nepavyko, kūriniai pasirinkau iš skirtingų laikotarpių tam, jog galėčiau geriau suprasti, kokius pagrindinius socialinius vaidmenis rašytoja pasirenka analizuoti savo kūryboje ir ar jie, keičiantis laikmečiui bei visuomenės realijoms, kinta. Taigi analizei pasirinkti šie kūriniai: ankstyvuojų kūrybos laikotarpiu, XX amžiaus pabaigoje, pasirodęs kūrinys „Kerštas: vienuolika tamsių pasakojimų“, vėlyvesniuojų laikotarpiu, XXI amžiaus pradžioje išleista knyga „Bėglinė lygtis“ bei vėliausiąjį laikotarpį reprezentuojanti knyga „Gintaro žerėjimas“.

Tolimesnėse darbo dalyse norėčiau giliau pažvelgti į tai, kokius socialinius vaidmenis savo kūryboje aprašo Ogawa, kokią simboliką bei rašymo stilių renka, kurdamą pagrindinių veikėjų paveikslus bei įrėmindama juos aprašomų situacijų subtilybėse. Skaitant autorės kūriniai, galima pastebėti, kaip subtiliai veikėjoms, priskirdama ganėtinai tradiciniais laikomus socialinius vaidmenis, kuriuos jau aptariau prieš tai – mama – globėja, žmona – namų šeimininkė, „moterišku“ darbų darbuotoja, ji juos tuo pačiu ir vertina, ir kritikuoja. Iškart galime pastebėti ir tai, jog jos kūrinuose moterys, nors ir įgyja tradicinius moterims priskiriamus socialinius vaidmenis, tačiau jų išraiška nėra visiškai tradicinė, ar tokia, kokios galėtų tikėtis skaitytojas.

Taigi, Ogawa Yōko iš kitų šių laikų rašytojų išsiskiria savo savitu ir subtiliu rašymo stiliumi, ir dėl to yra sulaukusi pripažinimo visame pasaulyje. Jos kūryboje subtiliai analizuojamos įvairios su moterų kasdienybe susijusios temos, gvildenama moters identiteto problematika, literatūros visuomenėje laikomos aktualiomis ir vertomis gilesnės analizės. Autorė drąsiai ir įtaigiai reiškia mintis ir kritiką apie socialinių vaidmenų svarbą, jos įtaką moters pasaulėžiūrai, nepalikdama abejingų skaitytojų.

3. Motinystė ir jos iššūkiai

Motinos socialinis vaidmuo laikytinas vienu svarbiausiu ne tik Japonijos, bet ir kitose pasaulio visuomenėse. Kūrinių, aprašančių ir aukštinančių motinystę gausu. *Motors* – motinos personažą galima sutikti ir rašytojos Ogawa Yōko kūriniuose. Kurdama šių veikėjų portretus, autorė ne tik gvildena motinystės keliamas problemas, bet ir taikliai kritikuoja šiuolaikinėje Japonijos visuomenėje nusistovėjusią motinystės kultą bei lūkesčius moteriai tapti mama. Skirtingose knygose sutinkame iš pirmo žvilgsnio lyg ir tapačius, bet giliau paanalizavus, skirtingus *motors* – motinos paveikslus: romane „Bėgalinė lygtis“ (博士の愛した数式 *Hakase no aishita sūshiki*) sutinkame veikėją namų tvarkytoją, Mamytę „Gintaro žėrėjime“, gedinčią motiną, pamotę apsakymų rinkinyje „Kerštas: vienuolika tamsių pasakojimų“. Skirtingais kūrybos etapais skiriasi ir rašytojos pasakojimo maniera bei siužetų spalvingumas. Ankstyvajai kūrybai priskiriamame apsakymų rinkinyje „Kerštas: vienuolika tamsių pasakojimų“ aptinkamos temos yra groteskiškesnės, žiauresnės, tamsesnės nei tos, kurias autorė jau analizuoja „Bėgalinėje lygtyje“. Skirtingu pasakojimu stiliumi ir spalvingumu, bet ne pasirinktomis temomis, pasižymi ir apsakymų rinkinys „Kerštas: vienuolika tamsių pasakojimų“ bei „Gintaro žėrėjimas“. Per *Queer*¹¹ ir feminizmo prizmę japonų šiuolaikinę literatūrą bei populiariąją kultūrą analizuojanti mokslininkė Grace En–Yi Ting straipsnyje „Ogawa Yōko and the Horrific Femininities of Daily Life“, taip pat pastebi, jog jau romane „Bėgalinė lygtis“ pagaliau atsiskleidžia švelnus pasakojimas apie kasdieną, ir ankstesnių tamsos ir žiaurumo apraiškų, aprašant moterų kasdienybę, nebėra (En–Yi Ting 2020, 552). Jei lyginsime ir tai, kaip atskleidžiamos su motinos socialiniu vaidmeniu visuomenėje susijusios temos, skirtingais Ogawa Yōko kūrybos etapais, galime pastebėti, jog skirtumas tarp ankstesniųjų jos kūrinių ir parašytų vėliau tikrai yra.

Tad kokį motinos socialinį vaidmenį mums pristato autorė? Pradėti norėčiau nuo „Bėgalinės lygties“ ir ten sutinkamų moterų veikėjų. Knygoje pasakojama trijų veikėjų: namų tvarkytojos, jos sūnaus, meiliai veikėjų vadinamo Šakniuku (kaip knygoje sakoma, dėl jo plokščios galvos, primenančios šaknies matematikoje ženklą) ir Profesoriaus, prieš septyniolika metų patekusio į autoavariją ir praradusio visą trumpalaikę atmintį (taigi galinčio atsiminti tik tai, ką žinojo iki įvykio ir viską, kas įvyko per pastarąsias aštuoniasdešimt minučių), istorija ir jų tarpusavio santykiai.

Namų tvarkytoja romane yra mama, ir tai skaitytojas sužino iškart atsivertęs knygą – romanas pradedamas žodžiais „Mudu su sūnumi <...>“ (Ogawa 2003, 5). Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, jog veikėja

¹¹ Terminas *queer* šiame kontekste naudojamas kaip bendrinis terminas LGBTQ+ bendruomenės žmonėms apibūdinti (pagal Britannica enciklopediją) Lietuvių kalboje tikslaus vertimo šiam žodžiui neturime, tad šioje vietoje naudoju anglišką terminą.

atitinka ir atliepia tradicinius socialinius moters vaidmenis, mat yra dirbanti mama. Ir tik vėliau sužinome, jog pagrindinė kūrinio veikėja, ne tik namų tvarkytoja, bet dar ir vieniša mama, sūnaus susilaukusi būdama vos aštuoniolikos metų amžiaus. Motinystė visuomenėje paprastai pristatoma, kaip moters gyvenimo siekiamybė, suteikianti pilnatvės pojūtį. Ji piešiama ryškiomis, tik geras emocijas keliančiomis spalvomis. Rašytoja, pasakodama pagrindinės veikėjos istoriją bei vaizdingai perteikdama jos patirtas emocijas ir išgyvenimus besilaukiant ir jau pagimdžius, taikliai paneigia ir sukritikuoja tobulos motinystės mitą. Kalbėdama apie nėštumą namų tvarkytoja jo neapibūdina kaip džiaugsmingo laiko, veikiau priešingai: „Buvau aštuoniolikos, vienut vienutėlė ir ničnieko neišmaniau. Mano skruostai buvo įkrite nuo kasdienio pykinimo ir vėmimo – jis tęsėsi iki pat paskutinių nėštumo dienų; <...>“ (Ogawa 2003, 42). Pagimdžiusi pagrindinė veikėja, kalbėdama apie tapimą mama nei karto neužsimena apie teigiamas emocijas, veikiau priešingai – veikėja sako: „Išvydusi naujagimį laivelio pavidalo skaidrioje lovutėje, pajutau dilgtelint veikiau kažką panašaus į baimę nei į džiaugsmą.“ (Ten pat). Ši scena svarbi tuo, jog atskleidžia tikrąsias moters, ypač jaunos, emocijas, tapus mama ir pirmąkart susitikus su savo kūdikiu: baimę, neįtikrintumą, bejėgiškumą, užgriuvusią atsakomybės našta ir vienišumo jausmą. Šių emocijų išryškinimas – tai taikli autorės kritika tradicinei Japonijos visuomenei, motinystę pristatančiai kaip laimingiausią ir sėkmingiausią socialinį vaidmenį. Motinystė aprašoma ne tik kaip siekiamybė, laimingusia moters būseną, bet ir kaip streso pilna, kartais emociškai nepakeliama patirtis. Motinystė tada tampa ne siekiamybe, o sunkiu darbu, tinkančiu tikrai ne kiekvienai moteriai.

Romane „Begalinė lygtis“ gvildinama ir dar viena labai tema – vienišos motinos situacija bei požiūris į ją tradicinėmis dogmomis besivadovaujančioje visuomenėje. Pasakodama savo istoriją, pagrindinė veikėja subtiliai užsimena, jog ją vaiko tėvas paliko dar jai besilaukiant. Su šia detale susijusi ir dar viena svarbi vieta knygoje: pagrindinės veikėjos santykis su savo mama. Kai pagrindinė veikėja pasakoja apie savo motinystės pradžią, skaitytojas yra supažindinamas su nauja veikėja – pagrindinės veikėjos mama. Šis personažas kiek kitu kampu skaitytojui leidžia pažvelgti į tai, kokias savybes motinos vaidmenį užimančioms moterims suteikia autorė. Mama yra apibūdinama kaip „išdidi ir geležinės valios moteris“ (Ten pat, 43), o tą jos išdidumą skaitytojui patvirtina tai, kaip ji pasielgia pagrindinei veikėjai pastojus. Mamos personažas – tradicinės japonų visuomenės atspindys. Skaitytojo vertinimui pateikdama šias veikėjas: namų tvarkytoją ir mamą, Ogawa Yōko iš tiesų vertinimui pateikia dvi kartas: senąją, kuri remiasi tradicijomis ir šeimos, kaip aukščiausios siekiamybės, vertybėmis, bei jaunąją, į gyvenimą linkusią žiūrėti kiek atlaidžiau. Kaip teigiama romane, nors abi veikėjos buvo patyrusios, ką reiškia būti paliktoms vyro, nuo kurio pastojus, mama reagavo griežtai: „<...> mamos įtūžis niekaip nerimo. Tai buvo įsiūtis, kurį lydėjo kančios ir sielvarto aimanos.“ (Ten pat, 45) Skirtingų kartų atstovės į tą pačią situaciją

romane žvelgia skirtingai: namų tvarkytoja susitaiko su padėtimi ir ieško palaikymo pas artimiausią žmogų – savo mamą. Tuo tarpu namų tvarkytojos mama į situaciją žvelgia kitaip – jai yra nepriimtina situacija, kurioje atsidūrė dukra, nes ji neatitinka visuomenės normų, todėl savo dukrą ji atstumia savo pykčiu ir sielvartu. Šis požiūrio skirtumas suskaldė trapius namų tvarkytojos ir mamos santykius, kurių galiausiai iki pat mamos mirties veikėjoms atstatyti beveik nepavyko. Gvildendama vienišos motinos temą, rašytoją į paviršių kelia dar vieną problemą – visuomenės požiūrį į nesusituokusias moteris. Santuoka – vertybė. Ir tik santuokoje gyvenančios moterys ar joje gimę vaikai gali jaustis laimingi ir pilnavertiški. Nors knyga išleista 2003 metais, o knygos veiksmas vyksta 1992–1993 metais, ši tema yra svarbi šių dienų Japonijos visuomenėje. *Nippon Foundation* (日本財団 *Nipponzaidan*) 2021 metais atlikto tarptautinio tyrimo apie 18–69 metų moterų požiūrį į motinystę ir santuoką duomenimis, daugiau nei 60 procentų apklaustųjų Japonijoje teigė, jog santuoka yra būtinybė, norint turėti vaikų, bei apie 60 procentų turėjo neigiamą nuomonę apie motinystę ne santuokoje (日本財団 2021). Kritikuodama tradicinį visuomenės požiūrį į šeimą, rašytoja, pasitelkdama jai būdingą stilistiką, aiškiai parodo, kad visuomenėje vieniša mama, nors ir sunkiai, bet pritapti ir išlikti gali. Namų tvarkytoja, pastojusi, bet neištekėjusi, netenka mamos, savo artimiausio žmogaus, palaikymo gyvenime ir yra priversta stotis ant kojų pati, be kitų palaikymo. Rašytojos apibūdinama kaip „vienut vienutėlė“ (Ogawa 2003, 42), savo gyvenime be sūnaus ir Profesoriaus jokių kitų žmonių neturinti, tačiau stipri asmenybė. Nepaisant visų sunkumų ji randa būdų atsistoti ant kojų, dirbti, išlaikyti save ir savo sūnų.

Šis autorės nupieštas pagrindinės veikėjos paveikslas „Begalinėje lygtyje“ įkūnija vienišos mamos prototipą – per šią veikėją Ogawa analizuoja sunkumus, su kuriais susiduria vienišos mamos šiuolaikinėje Japonijos visuomenėje, pabrėžia, kokių savybių tikimasi iš motinų bei kritikuoja lūkestį visoms moterims tapti motinomis.

Vienišos motinos tema tęsiama romane „Gintaro žėrėjimas“. Pagrindinė veikėja – Mamytė (ママ *mama*), jos pačios prašymu taip vadinama jos vaikų. Mamytė, iš pradžių padedant biologiniam tėvui, o vėliau, jam nusilpus ir mirus, viena augina tris vaikus. Nors šioje knygoje, kaip ir mano prieš tai analizuotoje „Begalinėje lygtyje“, motinystės sampratai irgi skiriama nemažai dėmesio, tačiau pagrindine knygos gija tampa motinos ir vaikų santykiai. Jei romane „Begalinė lygtis“ pagrindinės veikėjos, namų tvarkytojos, santykį su vaiku ir požiūrį į jį, autorė pateikia fragmentiškai, tai romane „Gintaro žėrėjimas“ šiems santykiams skiriamas ženkliai didesnis dėmesys. Tokios fragmentiškos citatos, kaip: „Dabar, kai jam jau dešimt, moka pats savimi pasirūpinti“ (Ogawa 2003, 36), arba „vaiko negalima palikti vieno“ „vaikui visad būtinas motinos dėmesys“ (Profesoriaus komentarai) (Ten pat), romane „Begalinė lygtis“ leidžia daryti prielaidą, jog pagrindinė veikėja, auklėdama savo vaiką, juo pasitiki,

suteikia jam savarankiškumo, kartais galbūt neskiria pakankamai dėmesio, bet yra globėjiška (į Šakniuką namų tvarkytoja ne kartą referuoja kaip į „vaiką su raktu po kaklu“). Visai kitoks motinos paveikslas jau nuo pirmųjų puslapių kuriamas „Gintaro žėrėjime“. Mamytė vaizduojama griežta, kontroliuojanti, valdinga, liepianti laikytis taisyklių. Šį teiginį patvirtina tokia citata: „Garsus kalbėjimas ar nereikalingų garsų kėlimas – tai dalykai, kuriuos Mamytė draudžia“ (Ogawa 2015, 4)¹² Tai, jog dėl neįvardijamų priežasčių ji nenori, kad vaikai atsimintų savo senąjį gyvenimą ir bando juos visomis išgalėmis kontroliuoti, skaitytojas supranta iš trumpo epizodo knygos pradžioje, kai Mamytė pakeičia vaikų vardus ir liepia senuosius užmiršti:

– Nuo šiandien, užmirštate ankstesnius vardus, – kiekvienam atskirai spausdama ranką, nutaisiusi rūstų veidą pasakė Mamytė. –Net jei ir tik vieną kartą, net jei ir netyčia, paskutinis dalykas, kurį galite padaryti, tai užsiminti apie tai... (Ten pat, 6)¹³

Vaizduodama griežtą ir kontroliuojančią motiną, kurios vaikai net prisibijo, rašytoja tarsi pateisindama tokį elgesį, atskleidžia tikrąsias tokio elgesio priežastis: vieno iš vaikų, dukters, ji neteko vaikui susirgus. Todėl likusių vaikų Mamytė neleidžia į mokyklą ir moko juos pati namuose, šeima gyvena atokioje viloje kalnuose, visiškai atskirta nuo aplinkinio pasaulio. Čia autorė vaizdžiai ir subtiliai atskleidžia prigimtinių moters savisaugos jausmą, kuris ypač moterims sustiprėja, susilaukus vaikų: netekus vieno vaiko, apsaugoti kitus tampa kritiškai svarbu. Mamytė sumąsto, jog dėl vaiko mirties kalta ne liga, o taip knygoje jos vadinamas „blogio šuo“¹⁴, liežuviu palaižęs dukros žandą ir taip ją nužudęs (Ten pat, 17).

Knygoje detalai aprašoma, kokius jausmus išgyvena moteris, praradusi vaiką, ir kaip po šios netekties keičiasi moters charakteris. Ogawa pažymi, jog skausmas, kurį išgyvena gedinčios mamos, gali būti išreikštas pačiais įvairiausiais būdais, kurie nebūtinai yra patogūs aplinkiniams ar gražūs, veikiau priešingai – gali būti ir labai destruktivūs. Būtų galima teigti, jog daugelis veiksmų, kuriuos atliko

¹² 大きな声を出すこと、余計な物音を立てることは、「ママの禁止事項だからね」〈...〉

ōkina koe wo dasu koto, yokeina monooto wo tateru koto wa, „mama no kinshi jikō dakara ne <...>

¹³ 「今日を限り、前の名前は忘れましょうね」 一人一人の手を握り締めながら、厳しい表情でママは言った。「たとえ一度きりでも、たとえうっかりでも、それを口にしたら最後……」〈...〉

Kyō wo kagiri, mae no namae wa wasuremashiōne” Hitori hitori no te wo nigiri shimenagara, kibishī hyōjō de mama wa itta. „tatoe ichido kiri de mo, tatoe ukkari de mo, sore wo kuchi ni shitara saigo...<...>

¹⁴ 魔犬 *maken* – knygoje sutinkamas Mamytės galvoje egzistuojantis demonas, jos įsitikinimu siekiantis pakenkti jai ir jos vaikams. Platesniame kontekste šis terminas naudojamas šuns pavidalo monstrams, tokiems kaip Cerberio graikų mitologijoje ar Skaliko H. P. Lovecraft apsakyme, apibūdinti.

motinos figūra šioje knygoje nebuvo racionalūs, o kylantys iš skausmo. Vidinis kaltės jausmas, netekus vieno vaiko yra toks didelis, jog visi kiti jausmai, paprastai būdingi motinoms, švelnumas, jautrumas, taip stipriai užgniaužiami, jog likusiems vaikams šiltų emocijų nelieka. Mamytė likusiems vaikams šalta ir retkarčiais atrodo net bejausmė. Tai patvirtinantis epizodas – plaukų vaikams kirpimas. Jo metu pasakotojas mini, jog: „Galbūt vienintelis kartas, kada Mamytės kūnas priartėdavo, būdavo tada, kai ji kirpdavo mano plaukus. Per juodą plastikinį maišelį persiduodavo kūno šiluma, o pirštų galiukai, lietę žandus ir kaklą būdavo tokie šalti, jog galėdavai pagalvoti, kad ten žirklių galiukai.“¹⁵ (Ogawa 2015, 224) Kadangi knygos pasakotojas yra ne pati Mamytė, o vaikas, knygoje kuriamą pasaulį skaitytojas mato pasakotojo akimis, tad Mamytė, nors ir griežta, vis tik vaizduojama kaip stipri asmenybė – tokia, į kurią vaikas kartais norėtų lygiuotis. Tai suprantame iš epizodų, kada vaikai apibūdina, kaip Mamytė su jais bendrauja, kaip šoka sode, moko juos įvairiausių dalykų.

Vesdama skaitytoją sunkiu siužeto keliu, rašytoja „Gintaro žerėjimo“ paskutiniame skyriuje konstatuoja skaudžią tiesą: nepakeliamas skausmas ir bandymas susitvarkyti su tuo pačiai vienai, veda į despotizmą bei destruktiją. Vaikai, nebepakėlę tokio gyvenimo, pabėga, o Mamytė, išgyvenusi dar vieną kitokią netektį, nebepakelia skausmo ir nusižudo. Ar rašytoja pateisina tokį veikėjos elgesį? Veikiau parodo, kaip vienišumas bei netektys gali suardyti ir sunaikinti asmenybę bei paveikti ją supančių kitų žmonių – vaikų – gyvenimus ir pasaulėžiūrą: „Kaip galėčiau įsivaizduoti, kad kartu šešeriems metams ir aštuoneriems mėnesiams buvome uždaryti toje senoje viloje ne ko kito, o savo pačių motinos?“¹⁶ (Ten pat, 249). Ogawa Yōko 2015 metais leidyklai *Kodansha* (株式会社講談社 *Kabushiki-gaisha Kōdansha*) duotame interviu pamini, jog „Gintaro žerėjimu“ siekė aprašyti ne griežtą mamą ir sunkumus, kuriuos tenka pereiti gyvenant tokioje šeimoje, o tai, kaip net ir sunkiomis sąlygomis augę vaikai sugeba rasti išeitį ir viltį bei judėti į priekį (KODANSHA 2015)

¹⁵ ママの体をこんなにも近くに感じるのは、散髪の間だけかもしれなかった。黒いビニール袋を通して伝わってくる体温は生温かく、何かの拍子に頬や首筋に触れる指先は、ハサミの刃先かと思うほどひんやりしていた。

Mama no karada wo konna ni mo chikaku ni kanjiru no wa, sanpatsu no jikan dake kamoshirenakatta. Kuroi binīru fukuro wo tsūshute tsutawattekuru taion wa sei atatakaku, nanika no hyōshi ni hō ya kubisuji ni fureru yubisaki wa, hasami no hasaki ka to omō hodo hinnyari shiteita.

¹⁶ あの古びた別荘に、きょうだい一緒に六年八ヵ月もの間、しかも実の母親の手で監禁されていたなんて、どうして想像できるでしょうか。

Ano furubita bessō ni, kyōdai issō ni rokunen hakkagetsu mo no aida, shika mo jitsu no hahaoya no te de kankin sareteita nante, dōshite sōzō dekiru deshōka.

Du rašytojos kūriniai, vaizduojantys du skirtingus vienišų moterų pasaulius, pateikia du visiškai skirtingus jų charakterius. Mamytė iš „Gintaro žėrėjimo“ – be galo kontroliuojanti, griežta, linkusi į despotizmą veikėja, o namų tvarkytoja iš „Begalinės lygties“ – švelni, rūpestinga, savo sūnų į stovyklas išleidžianti ir pačiam iš mokyklos namo grįžti leidžianti asmenybė. Ir nors knygoje pateikiami skirtingi auklėjimo stiliai, abiejų kūrinių pabaigose matyti, kad vaikai užauga sėkmingos, tvirtos asmenybės. Rašytoja tamsesnėmis spalvomis kurdamą Mamytės personažą, leidžia skaitytojui jį laikyti neigiamu, bet tuo pačiu lyg ir pateisina jos elgesį, apgaudama charakterį gedulo šydu.

Gedinčios motinos portretą sutinkame ir Ogawa Yōko apsakymų rinkinyje „Kerštas: vienuolika tamsių pasakojimų“. Pirmajame rinkinio apsakyme „Popietė kepykėlėje“ (洋菓子屋の午後 *Yōkashiya no gogo*, angl. *Afternoon at The Bakery*), pasakojama apie moterį, perkančią du braškinius smėlinius pyragaičius – sau ir savo sūnui jo gimtadieni proga. Kepyklos darbuotojai palinkėjus linksmo gimtadienio ir paklausus sūnaus amžiaus, apsakymo pagrindinė veikėja moteris iškart priduria, jog sūnui šešeri ir visada išliks šešeri, mat sūnus yra miręs. (Ogawa 1998, 4) Toliau apsakyme yra analizuojama, kaip gedi motina, netekusi savo vaiko tragiškomis aplinkybėmis, ir kaip ji tvarkosi su savo emocijomis ir skausmu. Apsakyme bene geriausiai gedulą atvaizduojantis simbolis – pūvantis ant spintelės padėtas berniuko gimtadienio pyragas. Apsakymo veikėja berniuko gimtadienio proga nupirktą pyragą palieka diena iš dienos ant spintelės, kol pyragas sugenda – supūva, supelija, subyra. (Ten pat, 6) Pelėsyje moteris įžvelgia grožį – tai simbolis ne tik skaudžios patirties, bet ir negėstančios vilties. Veikėjos vyro raginimas sugedusį pyragą išmesti, tai lyg skatinimas jai judėti į priekį ir tiek nebesielvartauti dėl vaiko netekties. Motiną gedulas slegia taip stipriai, jog vieną dieną ji nusprendžia pati įlipti į šaldytuvą ir mirtinai sušalti, tačiau laiku yra sustabdoma vyro. Vietoje to, jog ją palaikytų ir padėtų jai tvarkytis su slegiančiais jausmais, jis, kaip apibūdina pagrindinė knygos veikėja: „Trenkė man per veidą. Tada mane paliko.“ (Ten pat, 10). Tai, kaip autorė apibūdina netekties skausmą, tvarkymąsi su prieštariniais jausmais, kylančiais po vaiko netekties, leidžia skaitytojui suprasti, jog ne tik artimiausios aplinkos – moters vyras, bet ir aplinkiniai žmonės tikisi, yra tikimasi, jog moteris – motina, nesvarbu, kad ir kas benutiktų, turi išlikti stipri, dėmesinga vyrui ir „nesugriūti“ emociškai.

Kitame rinkinio apsakyme – „Mažasis šiukšlininkas“ (眠りの精 *Nemuri no sei*, angl. *The Little Dustman*) – pasakojama apie pagrindinio apsakymo veikėjo – jo pasakotojo – pamotę. Čia autorė leidžia suprasti, koks stiprus gali būti vaiko bei moters, atliekančios motinos vaidmenį, ryšys, net jei jis ne kraujo. Nors pamotė ji pagrindiniam apsakymo veikėjui buvo tik dvejus metus, iki jos ir pasakotojo tėvo skyrybų, pagrindinis veikėjas į ją viso apsakymo metu reflektuoja kaip į Mamą: „Ji buvo laiminga, kai ją vadinau Mama; ji sakė, jog tai jai leidžia pasijausti suaugusiai <...>“ (Ten pat, 41). Mama – pamotė pasakotojo

apibūdinama kaip keista, tyli, tačiau, jam, būnant vaiku, to pakanka, kad atstotų tikrąją motiną, kurios jis niekada nepažino. Kaip jis pats pasakoja, jo biologinė motina mirė prasikrapščiusi spuogą nosyje ir į žaizdą patekus infekcijai, tad dėl šios priežasties bijojo ausų–nosies–gerklės gydytojų, o vienintelis dalykas, kuris jam siejosi su motina, buvo metalo jausmas nosies gale (Ten pat, 40). Mamos šilumą vaikas pagaliau pajunta tik iš savo pamotės, kuri nors jo gyvenime ir buvo neilgai, tačiau tapo svarbia jo gyvenimo dalimi.

Ogawa Yōko apsakymų rinktinėje „Kerštas: vienuolika tamsių pasakojimų“ moters, kaip globėjiškos figūros – ar tai mamos, ar pamotės – vaidmuo aprašomas porą kartų. Šiuose apsakymuose Ogawa analizuoja, su kokiais sunkumais, negandomis ir lūkesčiais susiduria motinos, taip pat analizuoja vaiko bei motinos ryšius, nesvarbu kraujo ar ne, ir parodo, kaip tie ryšiai yra kuriami ir kokie stiprūs gali būti.

Trijuose skirtinguose kūrinuose Ogawa Yōko kuria skirtingus motinos socialinius vaidmenis. Jos nėra tobulos ir visada laimingos, jų gyvenimai pilni sunkumų ir iššūkių, dažnai jos vienišos ir nesuprastos, išgyvenančios įvairiausius jausmus ir skausmus. Pateikdama būtent tokius veikėjų paveikslus ir charakterius, rašytoja taikliai meta kritiką į visuomenės nuostatas, jog tik ištekėjusi, susilaukusi vaikų ir nuolankiai vykdydama vyro paliepimus, moteris gali būti laiminga ir jaustis gyvenanti pilnavertį gyvenimą. Kaip pagrindines veikėjas pasirinkusi netekėjusias, vienišas, auginančias nesantuokinius vaikus, gedinčias mirusių vaikų, atstumtas savo motinų, autorė lyg konstatuoja, kad ir tokios moterys visuomenėje gali ir privalo egzistuoti, ir visuomenė turi keistis, jas tokias priimdama.

4. Visuomenės normų neatitinkančios vyrų partnerės

Dar vienas ypač plačiai Ogawa Yōko kūrinuose vaizduojamas – romantinės partnerės plačiaja prasme socialinis vaidmuo. Teorinėje dalyje kalbėjau apie visuomenėje vyraujančią lūkestį moterims susituokti ir tapti namų šeimininkėmis, tad šioje darbo dalyje norėčiau plačiau panagrinėti tai, kaip autorė kuria moterų paveikslus romantinių santykių kontekste bei su kokiais iššūkiais susiduria jos kuriamos veikėjos. Kadangi teorinėje literatūroje neradau platesnio romantinės partnerės socialinio vaidmens apibrėžimo, todėl darbe šiam socialiniam vaidmeniui priskirsiu ne tik merginą draugaujančią su vaikinų, meilužę, bet ir vienišą moterį, slapta puoselėjančią romantiškus jausmus pažįstamam vyrui, žmoną, išgyvenančią sunkius santykius su vyru. Puoselėjami jausmai kitai lyčiai autorės atskleidžiami per veiksmus. Žodžiai „myliu“, „patinka“ beveik nevartojami; skaitytojas per tam tikrus veikėjų veiksmus yra supažindinamas su moters vidinio pasaulio iššūkiais, kai kalbama apie romantinius jausmus.

Savo ankstesniuose kūrinuose Ogawa moterims, kurias pristato kaip romantines partneres, suteikia ganėtinai tamsų atspalvį, taip tarsi kritikuodama tradicinį lūkestį moteriai, ištekėti už vyro, likti namuose ir tapti namų šeimininke. Apie tai savo straipsnyje rašo Grace En–Yi Ting, teigdama, jog savo kūrinuose autorė tarsi naudoja tradicinį namų šeimininkės vaizdinį ir jį dekonstruoja, išimdama jam suteikiamą žavesį (En–Yi Ting 2020, 556). Kaip specifinį pavyzdį straipsnio autorė išskiria Ogawa apsakymų rinkinį „Kerštas: vienuolika tamsių pasakojimų“, kur keliuose apsakymuose yra nagrinėjami moters ir vyro santykiai. Minimas apsakymas „Popietė kepyklėlėje“, kuriame pagrindinė veikėja atlieka kelis socialinius vaidmenis: ji yra ne tik gedinti motina, bet ir žmona, nepalaikoma savo vyro. En–Yi Ting teigia, jog taip atvaizduodama gedinčią motiną, Ogawa sukuria netobulos namų šeimininkės įvaizdį ir taip kritikuoja tradicinį namų šeimininkės vaidmenį Japonijos visuomenėje (Ten pat). Apsakyme minima, jog vyras palieka savo žmoną tada, kai ši apimta gedulo pati įlipa į šaldiklį, kad galėtų mirtinai sušalti ir „nukeliauti pas savo sūnų“ (Ogawa 1998, 9). Rašytoja nerodo idealių santykių, atvirksčiai ji priverčia skaitytoją apmąstyti tai, jog ne visos santuokos laimingos, ne visi santykiai darnūs, kad neretai jie baigiasi ir skyrybomis.

Kituose apsakymų rinkinio „Kerštas: vienuolika tamsių pasakojimų“ pasakojimuose autorė pristato meilužės socialinį vaidmenį. Siužetas iš pirmo žvilgsnio detektyvinis – yra nužudomas kvėpavimo takų gydytojas ponas Y. Siužeto linija vystoma per kelis šios rinktinės apsakymus: „Laboratoriniai chalatai“ (白衣 *Shiro koromo*, angl. *Lab Coats*), „Paskutinė Bengališko tigro valanda“ (ベンガル虎の臨終 *Bengaruru tora no rinjū*, angl. *The Last Hour of The Bengal Tiger*). Apsakymo „Laboratoriniai chalatai“ skaitytojui autorė parodo gydytojo žudiką; tai jo meilužė, medicinos registratorė, kartu su juo dirbanti ligoninėje. Svarbi apsakymo detalė: istorija pasakojama bei žudikas atskleidžiamas trečio

asmens, žudikės kolegės, lūpomis. Abi merginos kolegės kartu tvarko gydytojų ligoninės chalatus. Šiame apsakyme paliečiamas ypač svarbus romantinių santykių aspektas – jaunos merginos santykiai su jau vedusiu vyru, ir jos besąlygiškas tikėjimas, kad jis paliks savo šeimą dėl jos. Nors iš „Laboratorinių chalatu“ apsakymo pasakotojos skaitytojas supranta, jog jų santykiai aistringi, jie geidžia vienas kito, tačiau panašu, jog santykiuose išsipareigojimas jaučiamas tik iš merginos pusės, ir tai ją erzina. Galiausiai apsakymo pabaigoje mergina – meilužė prisipažįsta nužudžiusi savo vedusį mylimąjį dėl to, jog jai nusibodo laukti, kol jis paliks savo šeimą – žmoną ir vaikus. Mergina pasakojime vaizduojama šalta ir žiauri, ir tai nėra būdinga įprastam japonės moters portretui. Tamsaus siužeto linija tęsiama apsakyme „Paskutinė Bengališko tigro valanda“, kuriame pasakotoja – gydytojo pono Y žmona, keliaujanti pas savo vyro meilužę, medicinos administratorę iš apsakymo „Laboratoriniai chalatai“. Šiame apsakyme didesnis dėmesys yra skiriamas pasakotojos vidiniams išgyvenimams, o ne vyro ir moters santykių analizei. Iš tokių frazių, kaip „Žinojau, jog neišdrįsiu nieko pasakyti, jei prigaučiau jį pas ją <...>“ (Ogawa 1998, 122) galime suprasti, kad apsakymo pasakotoja siekia akistatos su tariama vyro meiluže, bet ne su pačiu vyru. Net įtardama vyrą veidmainiaujant, apgauta žmona jį vis tiek gerbia ir galbūt netgi prisibijo stoti prieš jį, ir net samprotauja, jog jai nelabai rūpi jį prigauti. Ji tiesiog nori pakalbėti su jo meiluže ir viską išsiaiškinti. Šiame apsakyme Ogawa Yōko ir vėl nekuria tobulos moters, tik savo vyrui tyliai paklūstančios veikėjos portreto. Pagrindinis jausmas, kurį išgyvena pagrindinė apsakymo veikėja yra ne pyktis ar liūdesys, o pavydas. Pavydas ne atskleistam intymumui, bet tvirtam sukurtam tarpusavio ryšiui. Ji pavydi merginai – meilužei tarpusavio ryšio su jos vyru. Tai autorė atskleidžia labai subtiliai: moteris užsimena, jog pavydi ne to, kad vyras su mergina dalinasi intymiais momentais, o to, kad vyro meilužė žino konferencijos, į kurią jis išvyko, pavadinimą (Ten pat, 123). Žmona vėliau paatvirauja, jog visą gyvenimą jautėsi vieniša, iš dalies atstumta pasaulio. (Ten pat, 126) Būtų galima samprotauti, jog sukūrusi šeimą, ji kurį laiką jautė pilnatvę, bet vėliau supratusi, jog ryšys su sutuoktiniu slysta jai iš rankų, jog vyras bendrumą rado su kita moterimi (abu dirba medicinos srityje), moteris ir vėl pasijuto vieniša, ir ją apėmė gilus pavydo jausmas. Čia ir vėl padeda Grace En–Yi Ting iškelta teorija, jog savo apsakymais Ogawa griaua grožybėmis ir žavesiu apipintą žmonos, namų šeimnininkės socialinį vaidmenį japonų šiuolaikinėje visuomenėje. Nei viena jos apsakymuose aprašoma moteris neatitinka visuomenės keliamų lūkesčių moters paveikslui, veikiau priešingai – kuriamos veikėjos, ypač tos, kurios vienaip ar kitaip santykiauja su vyrais, turi netobulumų. Tai skaitytojui tarsi leidžia suprasti, jog idealizuojamas namų šeimnininkės, žmonos socialinis vaidmuo toks iš tikrųjų nėra, o moterys – žmonos nebūtinai yra laimingos ir patenkintos.

Romantinės partnerės – su vaikinų draugaujančios merginos vaidmuo atskleistas apsakyme „Sveiki atvykę į kančių muziejų“ (拷問博物館へようこそ *Gōmon hakubutsukan he yōkoso*, angl. *Welcome to The Museum of Torture*) Pagrindinė veikėja – jauna mergina, kurią žavi aplink ją vykstanti mirtis ir kankynės. Jai neatrodo baisi situacija, jog virš jos įvykdyta žmogžudystė (beje, to pačio kvėpavimo takų gydytojo, apie kurį kalbėjau anksčiau), o veikiau priešingai – jai įdomu. Apsakyme rutuliojami ir vaizdingai aprašomi pagrindinės veikėjos ir jos vaikinų santykiai. Iš pirmo žvilgsnio mergina – rūpestinga, dėmesį kreipianti į savo vaikinų pomėgius: „Nupirkau jo mėgstamiausio braškinio smėlinio pyrago iš kepyklos prekybos centre“ (Ten pat, 81). Pora atrodo laiminga, mylinti vienas kitą bei besirūpinanti vienas kitu, partneriai atrodo lygiaverčiai. Bet autorė subtiliai skaitytojui oponuoja ir pabrėžia, jog ne viskas atrodo taip, kaip yra iš tikrųjų. Pagrindinė veikėja kalba apie tai, kaip nori užimti kuo mažiau vietos, tarsi nebūti kažkokiu trikdžiu vaikinui. Ji nepasitiki savimi, menkina save, jaučiasi nepilnavertė. Būtų galima teigti, jog toks apsakymo „Sveiki atvykę į Kančių muziejų“ pagrindinės veikėjos paveikslas iš dalies atspindi nusistovėjusią Japonijos visuomenės nuostatą, jog merginos turi būti ramios, tylios, paklūstančios, nuolankios. Kurdama šio apsakymo herojė – merginą, rašytoja kritiškai pažvelgia į visuomenės lūkesčius merginai bei tikrąją kai kurių moterų asmenybės savastį, t.y. iš išorės tyli bei rami, atitinkanti visuomenės normas, bet viduje aistringa ir veržli. Tai apsakyme atspindi pagrindinės veikėjos savo vaikinui papasakota istorija apie virš jų įvykusią žmogžudystę, kuri merginos apibūdinta kaip ypatinga, įdomi. (Ogawa 1998, 83). Toks merginos susižavėjimas žmogžudyste vaikinui pasirodo keistas, neįtikinamas, tad įpykęs jis palieka ją vieną namuose. Autorė lyg ir pabrėžia, jog vyrai Japonijos visuomenėje linkę laikyti nusistovėjusių bendravimo bei santykių taisyklių, todėl bet koks kitoks moters elgesys jiems yra nepriimtinas, ir santykiuose vyrai yra linkę maištauti (pavyzdžiui, apsakyme pasakotoja papasakoja, jog jos draugės merginos buvo paliktos savo vaikinų dėl to, jog jiems nepatiko jų paltas ar tai, kaip jos lašinasi akių lašus į akis vakare. (Ten pat, 88). O autorė būtent ir parodo tas kitokias, „nestandartines“ moteris (kaip pavyzdžiui besižavinčias žmogžudystėmis), taip griaudama stereotipą, jog tokių moterų visuomenėje mažuma. Rašytoja ir toliau griauja moterims taikomą standartą, kokia ji turėtų būti, būdama moteris, mergina, partnerė šių laikų Japonijoje.

Turbūt groteskiškiausias iš visų rinktinėje esančių moters ir vyro santykių atvaizdavimų yra aptinkamas apsakyme „Senutė J.“ (老婆 *J Rōba J*, angl. *Old Mrs. J*), kuriame vaizduojama keista dviejų moterų, rašytojos ir šalia jos gyvenančios senutės J, draugystė. Pasakojimas kuriamas trumpais siužetais: vieną dieną senutė apsakymo pasakotojai pradeda nešti rankos formos morkas, kito susitikimo metu senutė merginai papasakoja, jog vyro neteko šiam pralošus visus pinigus, prisigėrus ir dingus paplūdimyje (Ten pat, 30). Bet vėliau skaitytojui leidžiama suprasti, jog senutė savo vyrą nužudė pati, jį

pasmaugusi. Šią prielaidą pagrindžia dvi apsakymo scenos: viena, kai moteris stebi, kaip senutė masažuoja kitą vyrą ir sako, jog „Iš pradžių pagalvojau, jog ji jį smaugia“ (Ten pat); kita, kai apsakymo pabaigoje policija apklausia merginą, ir pačiame apsakymo gale randa vyro lavoną be plaštakų darže, kuriame kasdien dirbo senutė J. (Ten pat, 38–39). Dar vėliau šią prielaidą pagrindžia teiginiai, pateikti jau kitame rinkinio apsakyme „Mažasis šiukšlininkas“. Kodėl senutė nužudo savo vyrą, iki galo neaišku, tačiau kontekstas ganėtinai aiškus: vyras buvo alkoholikas, todėl tikėtina smurtavo prieš senutę J. Moteris, nematydama kitos išeities, pasirenka savo smurtautoją pasmaugti ir užkasti kieme, nupjovusi jo plaštakas. Autorė ir vėl aiškiai parodo, jog idealių santuokinių ryšių praktiškai nėra, ir tobulų vyrų, taip pat. Tačiau vyrų polinkis smurtauti, girtuokliauti iš dalies visuomenės yra pateisinamas, o moterys, išpraustos į sudėtingas, žiaurias situacijas, neturi kito pasirinkimo, kaip tik imtis kraštutinių priemonių. Nors toks moterų elgesys apsakymuose nėra pateisinamas, jis skaitytojui parodo, jog autorė iš tiesų kritikuoja vyro ir moters romantinių santykių aukštinimą bei parodo kitą, ne tokią tobulą vyro ir moters santykių pusę.

Dar vienas ryškus ir vertas analizės moters, kaip romantinės vyro partnerės, poveiklas sukurtas autorės romane „Begalinė lygtis“. Tai – veikėja našlė. Knygos pradžioje Profesorius yra pristatomas kaip našlės svainis – jos mirusio vyro brolis. Kitai romano veikėjai – namų tvarkytojai – yra griežtai prisakoma į našlės namus neiti ir apie Profesoriaus vargus nepasakoti. Vėliau knygoje skaitytojas sužino, jog našlė – buvusi Profesoriaus mylimoji. Šilti jausmai ir santykiai nutrūko po autoavarijos, kurioje Profesorius prarado galimybę atsimiti naujus dalykus. Našlės charakteris ypač svarbus, nes atskleidžia skirtingų atliekamų rolių samplaiką, jausmų ir santykių prieštarumą: bendraudama su pagrindine kūrinio veikėja – namų tvarkytoja, našlė demonstruoja šaltumą, abejingumą, bejausmiškumą, tačiau visiškai kitaip ji elgiasi su Profesoriumi – bendraudama su juo našlė atskleidžia savo jausmus. Nors jokio realaus santykio su juo moteris nebeturi, mat ją prisiminti jis gali tik iš tų laikų, kada jo smegenys dar nebuvo pažeistos autoavarijoje įgytos traumos, ji vis tiek aktyviai ieško, kas galėtų juo rūpintis ir suteikti jam visą reikiamą pagalbą iki pat jo mirties. Našlės personažas kaip moters – motinos romane „Begalinė lygtis“ kuriamas kaip priešprieša pagrindinės kūrinio veikėjos personažui. Bet kai našlė ir vėl susėda prie vieno stalo su Profesoriumi, ji tampa jausminga, šilta ir nuolanki. Skirtingai nuo anksčiau analizuotų vyro ir moters santykių ir autorės noro pabrėžti jų netobulumą, čia autorė, pasakodama našlės ir Profesoriaus santykių istoriją, skaitytojui pateikia kitą santykių versiją: meilė gali būti amžina, nieko nereikalaujanti ir neįpareigojanti (slaugyti ir prižiūrėti iki galo, dalintis jausmais, suvokiant, kad kitas žmogus savo mylimojo nebeprisimena). „Begalinėje lygtyje“ tai yra vienintelis romantinių vyro ir moters santykių atvaizdavimas, nes kaip jau minėjau praeitoje dalyje, pagrindinė knygos veikėja – vieniša mama. Vienišos motinos statusas autorės užtvirtinamas paslaptina dėžute. Joje iš pradžių laikomi du, o po to

trys dalykai – sūnaus virkštelė, vienintelė buvusio mylimojo jaunystės nuotrauka ir jau vėliau, knygos eigoje, iš laikraščio iškirpta Šakniuko tėvo nuotrauka po dešimties metų nuo paskutinio karto, kada pora matėsi. Tai subtilūs simboliai, pabrėžiantys, jog ne visi santykiai gali būti amžini, jog ne visada partneris vyras yra išeitis, jog vienišos moterys irgi gali turėti savo vietą visuomenėje bei išlikti stipriomis, pilnavertėmis visuomenėje moterimis.

Romane „Gintaro žerėjimas“ Ogawa Yōko daug dėmesio Mamytės, kaip romantinės partnerės, vaidmeniui neskiria, tačiau svarbiausia detalė skaitytojui čia yra ta, jog ji vyrui, kuriam galbūt ir jaučia kažkokius jausmus, tėra jo vaikų motina. Dėl to, jog žmoną vyriškis jau turi, jie negali susituokti, tad Mamytė lieka tik vieniša keturių vaikų motina, o po Tėvelio (knygoje jis vadinamas パパ *papa*) mirties jie visi persikrausto į vilą kalnuose, paliktą Mamytės šeimynai kaip kompensacija už vaikų auginimą vienai. Iš tam tikrų epizodų knygoje galima daryti prielaidą, jog Tėvelio personažo pripažinimas ir dėmesys Mamytei yra be galo svarbus. Tai iliustruoja scena, kai šeima darosi bendrą nuotrauką, o vaikas stebi savo Mamytę ir svarsto:

„Mamytė stengėsi kuo labiau prisidėti prie Tėvelio svajonių iliustruotos enciklopedijos. <...> Kai Tėvelis pirmą kartą sugniaužė jos ranką, Mamytė jaudinosi, ar tik nebus tapusi virtuvės įrangos dalimi – tokia tolima, kaip nerūdijančio plieno kriauklė ar keptuvės geležis. <...> Mamytė meldė, kad tik jos rankos būtų ne vidutinės, be jokių išskirtinių bruožų, o ypatingos, reikalingos Tėveliui.“¹⁷ (Ogawa 2015, 123).

Galima prielaida, jog savęs ir vaikų izoliacija, tai savotiška Mamytės skausmo išraiška ne tik dėl vieno vaiko netekties, bet ir dėl nenusisekusios meilės ir nesukurtos pilnavertės šeimos. Galbūt vaikai jai

¹⁷ パパの理想とする図鑑に少しでも貢献しようと、ママは努力した。<...> 初めてパパに手を握られた時、自分のそれがもはやキッチン設備の一部と化し、流し台のステンレスやフライパンの鉄のような、よそよそしいものになり果てているのではないかと、ママは心配した。<...> 自分の手が何の特徴もない平凡な代物ではなく、パパから求められる特別な手でありませうと、ママは祈った。

Papa no risō to suru zukan ni sukoshi demo kouken shiyō to, mama wa doryokushita. <...> Hajimete papa ni te wo nigirareta toki, jibun no sore ga mo wa ya kicchin no setsubi no ichibu to kashi, nagashidai no sutenresu ya furaiipan no tetsu no yōna, yosoyososhī mono ni nari hateteiru no dewanaika to, mama wa shinpaishita. <...> Jibun no te ga nani no tokuchō mo nai heibonna shiromono dewanaku, papa kara motomerareru tokubetsuna te de arimasuyōni to, mama ha inotta.

buvo priminimas apie vyrą, su kuriuo ji susilaukė keturių vaikų ir norėdama tą prisiminimą išsaugoti kiek įmanoma labiau nepažeistą pasaulio, Mamytė ėmėsi vaikų izoliavimo nuo viso pasaulio.

Kurdama romantinės moters socialinį vaidmenį, Ogawa Yōko nupiešia kiek skirtingą kiekvieno vaidmens – merginos, draugaujančios su vaikinu, meilužės, apgautos žmonos, našlės, žudikės, – portretą. Jos išskirtinės ir kitokios, turinčios savo netradicinių pomėgių, jos pavydžios ir kerštingos, ir nors santykiuose su vyrais stengiasi būti nuolankios ir paklusnios, bet likusios vienos su savimi, atviros, jausmingos ir aistringos. Autorė ir vėl paneigia nuostatą, jog tik santuoka, buvimas namų šeimininke moteriai atneša daugybę džiaugsmo ir pilnatvės.

5. „Moteriški“ darbai ir moterys menininkės

Šioje darbo dalyje norėčiau giliau pažvelgti į tai, kaip Ogawa Yōko savo kūrinuose aprašo dirbančias moteris: kokius darbus jos dirba, su kokiais sunkumais susiduria. Autorės knygose neretai moterys vienaip ar kitaip dalyvauja darbo rinkoje: vienos ieškosi, kitos jau dirba, trečios susiduria su darbiniais iššūkiais. Jeigu žvelgtume į visus darbus, kuriuose Ogawa „įdarbina“ savo knygų veikėjas, pastebėtume jog jie dažniausiai išsiskirsto į dvi kategorijas: darbai, susiję su menu ir tradiciškai moteriškais laikomi darbai.¹⁸

Pirmoji darbų grupė, apie kurią norėčiau pakalbėti, yra tradiciškai moteriškais laikomi darbai. Kaip jau rašiau anksčiau, romano „Bėglinėje lygtis“ pagrindinė veikėja – namų tvarkytoja. Ji dirba namų tvarkytojų agentūroje „Aušra“. Būtent šį darbą, anot pagrindinės knygos veikėjos, ji susirado, nes: „Tiesiog nebuvo jokios kitos vietos, kurioje būčiau galėjusi geriau išnaudoti turimus kuklius įgūdžius“ (Ogawa 2003, 43). Kadangi skaičiau tik lietuvišką knygos vertimą, ši detalė vertime nėra perteikiama, tačiau Indonezijos japonologė Rima Devi savo straipsnyje "Unmarried Women and Illegitimate Children in the Ogawa Yoko's Novel" pabrėžia, jog ir knygoje originalo kalba pagrindinė veikėja yra vadinama namų tvarkytoja 家政婦 *kaseifu*, ir visoje knygoje vardas jai nėra suteikiamas¹⁹ (Devi 2021, 4). Pagrindinis knygos veiksmas vyksta Profesoriaus namuose, tad didžiąją knygos siužeto dalį juose dirba ir pagrindinė veikėja. Dėl darbo metu kilusių nesklaidumų atleista iš Profesoriaus namų, ji vėliau paskiriama į kitus namus, pas finansinių konsultacijų biurui vadovaujančią porą. Knygoje autorė daug dėmesio skiria ne tik santykių analizei, bet ir kasdienių namų tvarkytojos darbų aprašymui. Ypatingas dėmesys skiriamas maisto gamybos epizodams. Jau anksčiau minėta mokslininkė Grace En-Yi Ting savo straipsnyje taip pat atkreipia dėmesį į tai, jog rašytoja Ogawa moters kasdienybę perteikia per maisto gaminimą romane „Bėglinėje lygtis“. Namų tvarkytojos pareigos apima namų ruošą, maisto gamybą, rūbų skalbimą. Ir šis darbas priskiriamas prie tradiciškai „moterišku“ darbų; tad šioje vietoje Ogawa nelaužo jokių visuomenės normų. Tačiau, kaip ir kurdama įsimintiną motinos personažą, taip ir

¹⁸ Šioje vietoje nekalbu apie moterims dažniausiai priskiriamą neapmokamą darbą namie, mat apie jį šiek tiek užsiminiau kalbėdama apie moteris kaip žmonas, namų šeimininkes. Kadangi pastarieji socialiniai vaidmenys yra glaudžiai tarpusavyje susiję, juos aptariau kartu, o šioje darbo dalyje specifiskai kalbėsiu apie apmokamus darbus, kuriuos dirba moterys analizuojamos autorės kūrinuose.

¹⁹ Ši ypatybė, beje, būdinga daugeliui Ogawa Yōko kūrinių. Beveik visada vardus įgyja tik antraeiliai veikėjai, skirti knygos siužetui vystyti, o pagrindiniai neretai lieka bevardžiai, ar yra apibūdinami viena raide (kaip kad senutė J.) Kaip išimtį būtų galima laikyti vaikus iš „Gintaro žėrėjimo“, kurie turi vardus, tačiau net pačioje knygoje yra aprašoma scena, kaip Mamytė vaikų vardus pakeičia iš suteiktų gimimo metu į brangakmenių pavadinimus (Agatas, Opalė ir Gintaras).

namų tvarkytojos charakteriui Ogawa suteikia daug spalvų. Moteris – namų tvarkytoja gudri, apsikri, greit prisitaikanti ir operatyviai reaguojanti į besikeičiančią aplinką. Kai Profesoriumi reikia pasirūpinti papildomai, ne tik pagaminti jam maisto ir sutvarkyti namus, namų tvarkytoja nepasimeta ir, atsakingai pažvelgusi į darbą, tai padaro. Aprašydama dirbančias moteris, autorė gvildena ir kitą problemą: darbdavio požiūrio į darbuotoją bei socialinių garantijų. Romane aiškiai pabrėžiama, jog darbas nepastovus, darbo sutartis su moterimi nesudaroma, todėl ji yra lengvai pažeidžiama, atlyginimas mažas, socialinės garantijos menkos ir nestabilios. Tai iliustruoja scena, kai vieną dieną namų tvarkytoja yra staiga iškviečiama į agentūros biurą ir jai pranešama, jog ji yra nedelsiant atleidžiama iš profesoriaus namų tvarkytojos pozicijos be jokio išankstinio įspėjimo (Ogawa 2003, 138–140). Tai griežta autorės kritika šiandieniniam darbdaviui ir vyraujantiems darbo santykiams Japonijoje. Semhayi Sapuh savo magistro laipsnio darbe taip pat kelia teoriją, jog namų tvarkytojos personažu autorė kritikuoja moters vietą patriarchalinėje sistemoje, ypač kai kalba eina apie vidutinės klasės moteris darbo rinkoje. (Sapuh 2021, 102)

Ogawa kūrinys „Kerštas: vienuolika tamsių pasakojimų“ moterys keliuose apsakymuose taip pat dirba tradiciškai moteriškais laikomus darbus. Ryškiausi to pavyzdžiai: medicinos registratorė, pasirodanti dviejuose apsakymuose: „Laboratoriniai chalatai“ ir „Paskutinė Bengalinio tigro valanda“, masažuotoja senutė J. (šis darbas irgi laikytinas moterišku). Moterys pristatomos kaip gudrios, gerai savo darbą išmanančios ir jį atliekančios darbuotojos, turinčios būtent šiam darbui reikalingų savybių. Ogawa, kurdama šių dirbančių moterų personažus, jų nė trupučio nenumenkina, veikiau priešingai – jomis žavisi ir jas geria. Medicinos registratorė iš „Laboratorinių chalatų“ ir „Paskutinės Bengalinio tigro valandos“, apibūdinama kaip „labai gerbiama“ (Ogawa 1998, 123), „man labai patinka stebėti, kaip ji dirba“ (Ten pat, 53). Iš tokių frazių skaitytojas gali susidaryti nuomonę, jog darbuotoja savo darbą atlieka gerai ir atsakingai. Tačiau tai, jog moterys visgi atlieka tradiciškai moteriškais laikomus darbus, vėl leidžia remtis Semhayi Sapuh mintimi, jog kurdama tokius personažus autorė kritikuoja moterų poziciją patriarchalinėje sistemoje (Sapuh 2021, 102).

Atskirai verta paanalizuoti dirbančios senutės J. charakterį. Apsakyme „Senutė J.“ pasakotojai pritaria, jog uždirba pinigus iš masažų ir taip išlaiko šeimą – save ir savo girtuoklį vyrą. Ši detalė ypač svarbi, nes neatitinka šiuolaikinės Japonijos šeimos ūkio išlaikymo normų. Šioje vietoje susijungia du dalykai – moteris, dirbanti moterišką darbą moteris bei pagrindinė šeimos išlaikytoja. Sociologė Ogasawara Yuko teigia, jog vakarų šalyse sparčiai keičiasi namų ūkių išlaikytojų statusas: iš vieno atlygio ūkio (vyro, kaip pagrindinio atlygio nešėjo), į dviejų atlygių namų ūkius, Japonijoje šis pokytis

nors ir vyksta, bet vyksta lėtai (Ogasawara 2019, 15). Būtent dėl šios priežasties senutės J. personažas įgyja savitumo, kai kalbama apie moteris, kaip darbuotojas, Ogawa kūrinuose.

Mamytės personažas iš kūrinio „Gintaro žerėjimas“ dirba karštosiose versmėse 温泉 *onsen*, kad galėtų išlaikyti save ir vaikus, gyvenant viloje atokiai nuo visų. Mamytės, kaip darbuotojos, paveikslas nėra smulkiai aprašytas, minima tik, kad ji užsiėmusi, dirbanti daug ir į darbą einanti dažnai. Tai svarbu vaikams, nes nors trumpam suteikia laisvės jausmą. Tai, kad vaikams yra svarbu, jog Mamytė dirba, vaizduoja ši citata: „Tarp sienų dienas būdavo sunku atskirti vieną nuo kitos. Kiekvienas vaikas pasirinkdavo skirtingą laiko matavimo būdą. Opalė kalendoriuje žymėdavo Mamytės darbo dienas „x“ <...>“²⁰ (Ogawa 2015, 63). Vaikai Mamytę apibūdina kaip labai užsiėmusią darbe. Autorė taip lyg parodo, kiek daug vaidmenų kartais tenka suderinti moteriai: vienai auginti vaikus, prižiūrėti namų ūkį ir dirbti, kad galėtų išlaikyti šeimą. Tai pabrėžiama tiek „Begalinės lygties“, tiek „Gintaro žerėjimo“ kūrinuose. Šio statuso moterys, aprašytos Ogawa kūrinuose, atspindi tikrai neretai šių dienų Japonijos visuomenėje sutinkamą socialinę grupę. Iš vienos pusės, tai stiprios, rūpestingos, daug pakeliančios moterys, iš kitos – jos savotiškai silpnos, pilnos netobulumų, nuolat kovojančios su sunkumais ir visuomenės vertinimais moterys.

Antra grupė darbų, kuriuose Ogawa „įdarbina“ savo knygų veikėjas yra darbai, susiję su menine veikla. Čia sutinkame rašytojas, dainininkes. Moterys, dirbančios su menu susijusius darbus iš mano pasirinktų knygų aptinkamos tik autorės apsakymų rinkinyje „Kerštas: vienuolika tamsių pasakojimų“. Rašytojomis dirbančios moterys aptinkamos keliuose apsakymuose, dainininkė pasirodo dviejuose pasakojimuose. Dainininkė yra kuriama kaip vietos žvaigždė, niekuo neišsiskirianti, tačiau patraukianti šiek tiek baro lankytojų dėmesio, kai uždainuoja. (Ogawa 1998, 69) Panašiai Ogawa kuria ir savo rašytojos personažą. Jis geriausiai perteikiamas apsakyme „Mažasis šiukšlininkas“, kur Mama yra rašytoja. Ji rašiusi laisvu laiku, kada tik jo turėjo (Ten pat, 43), arba kaip teigia apsakymo pasakotojas: „Mama nebuvo ypatingai sėkminga rašytoja“ (Ten pat, 49). Subtiliai pabrėžiama, jog Mamos, kaip rašytojos, labai vertinančios savo parašytus kūrinius ir juos saugančios, nepaleidžiančios iš rankų, kad tik niekas nepavogtų, iš tiesų karjera nepasisėkė taip, kaip galbūt ji norėjo. Skirtumas tarp dainininkės ir rašytojos personažų yra tas, jog rašytoja rašė tik laisvu laiku – apsakyme minima, jog ji buvo dar ir

²⁰ 壁の内側では日にちを曜日で区切るのが難しかった。きょうだいはそれぞれ、独自のやり方で時間の流れを計った。オパールはママの仕事の勤務表に×印をつけ<...>

Kabe no naigawa de wa nichinichi wo yōbi de kugiru no ga muzukashikatta. Kyōdai wa sorezore, tokuji no yarikata de jikan no nagare wo hakatta. Opāru wa mama no shigoto no kinmu otome ni “x” shirosi wo tsuke <...>

vidurinės mokyklos dailės mokytoja, taigi net ir pagrindinė jos profesija kažkiek susijusi su menu. Galima kelti teoriją, jog kurdama menininkų paveikslus savo kūrinuose Ogawa Yōko iš dalies kritikuoja moterų vietą meno pasaulyje. Japonijos patriarchalinėje visuomenėje moterims menininkėms sunkiau siekti sėkmingos karjeros. Šioje vietoje verta trumpam prisiminti Japonijos šiuolaikinės literatūros istoriją – pirmieji didieji rašytojai buvo vyrai, ir tik vėliau prie jų prisijungė ir tapo žinomomis moterys (tarp kurių, beje, galima įtraukti ir pačią Ogawa Yōko). Pirmosios moderniosios rašytojos moterys neretai buvo engiamos bei menkinamos savo kolegų vyrų. Ir tik ženkliai vėliau, formuojantis šiuolaikinei literatūrai, moterys autorės buvo vis labiau pripažįstamos ir įvertinamos literatūros pasaulyje (Copeland 2023, 20).

Taigi, galima teigti, jog kurdama moteris, veikiančias darbo rinkoje Ogawa, išskiria dviejų tipų karjeras: moteriškais laikomų darbų pasirinkimas bei meninė veikla. Menininkėms moterims veikėjoms dažnai jų karjera nenusiseka, joms sunku išpopuliarėti. Tuo rašytoja skatina atkreipti dėmesį į tai, kaip iš tiesų moterims sunku prasimušti meno pasaulyje, palyginus su jų kolegomis vyrais. Kurdama moteriškus darbus dirbančių moterų portretus, autorė kritikuoja jų vietą patriarchalinėje visuomenėje bei pabrėžia iššūkius, su kuriais susiduria moterys, dirbdamos samdomą darbą. Paprastai tai nepastovus, nesuteikiantis saugių socialinių garantijų, menkai apmokamas darbas. Svarbus aspektas autorės literatūroje yra dirbančios mamos, sujungiančios du socialinius vaidmenis, apie kuriuos kalbu savo darbe ir analizuojančios tai, su kokiais iššūkiais susiduria dirbančios vienišos motinos šiuolaikinėje Japonijos visuomenėje.

Išvados

Japonijos šiuolaikinėje visuomenėje moterims paprastai priskiriami šie pagrindiniai socialiniai vaidmenys: motina, žmona bei darbininkė. Šioje pamatinės tradicijas puoselėjančioje visuomenėje santuoka ir šeima – didžiausios vertybės, žmonos ir motinos socialiniai vaidmenys moteriai – norma ir siekiamybė. Dažnu atveju teigiama, kad tik santuokoje gyvenančios moterys gali jaustis laimingos ir pilnavertiškos. Vis tik pastaraisiais metais pastebimi tam tikri visuomenės nuomonės pokyčiai: jaunoms moterims žmonos ar motinos vaidmenys nebeatrodo taip patraukliai, jos tuokiasi ir susilaukia vaikų vis vėlesniame amžiuje, laimingos jaučiasi gyvendamos vienos ar kurdamos nesantuokinius ryšius, dažnai yra aktyvios darbo rinkoje ir nori būti finansiškai nepriklausomos.

Visas šias moters šiandienos gyvenimo aktualijas savo knygoje vaizdingai ir tik jai būdingu savitu stiliumi išdėsto plačiai ne tik Japonijoje, bet ir už jos ribų žinoma ir pripažinta rašytoja Ogawa Yōko. Tad kuo savitas ir įdomus moters paveikslas šios rašytojos kūrinuose? Ką, kartais groteskiškai ir siurrealistiškai kurdamas pasakojimus, japonų visuomenėje autorė kritikuoja?

Analizuodama pasirinktus autorės kūrinius, darbe analizavau ir aprašiau visus svarbiausius moters socialinius vaidmenis: mamos, žmonos, meilužės, dirbančios moters. Kurdamas motinos paveikslą, Ogawa Yōko parodo, kad dažnai ji nėra tobula ir laiminga, jos gyvenimas pilnas sunkumų ir iššūkių, dažnai ji vieniša ir nesuprasta. Kurdamas romantinės moters socialinį vaidmenį, rašytoja parodo, kokia kartais moteris būna išskirtinė ir kitokia, pavydi ir kerštinga, turinti netradicinių pomėgių, santykiuose su vyrais nuolanki ir paklusni, bet likusi viena su savimi, atvira ir aistringa. Pateikdama būtent tokius veikėjų moterų socialinių vaidmenų paveikslus, rašytoja taikliai meta kritiką į visuomenės nuostatas, jog tik ištekėjusi, susilaukusi vaikų ir nuolankiai vykdydama vyro paliepimus, moteris gali būti laiminga ir jaustis gyvenanti pilnavertį gyvenimą. Kurdamas dirbančių moterų portretus, autorė kritikuoja jų vietą patriarchalinėje visuomenėje bei išryškina sunkumus, su kuriais jos susiduria. Kaip pagrindines veikėjas pasirinkusi netekėjusias, vienišas, auginančias nesantuokinius vaikus, gedinčias mirusių vaikų, atstumtas savo motinų, dirbančias tik moteriškus ir prastai apmokamus darbus, Ogawa Yōko lyg konstatuoja, jog visuomenėje gyvena skirtingą pasaulėžiūrą turinčios moterys, jog jos gali ir privalo egzistuoti, ir visuomenė turi keistis, jas tokias priimdama.

Šiame darbe pavyko paliesti tik labai siaurą autorės literatūroje analizuojamų temų dalį. Norint giliau išnagrinėti Ogawa literatūrą, reikėtų atlikti tolimesnę analizę. Temos, kurias būtų galima nagrinėti yra vaikai jos knygoje, maisto simbolika, netektis rašytojos kūrinuose.

Bibliografinis sąrašas

1. APA Dictionary of Psychology 2023. “Social role” 2023–11–15 <https://dictionary.apa.org/social-role>
2. Cherry. Kittredge. 2017. “Womansword– What Japanese Words Say About Women” Stone Bridge Press [interaktyvus] Prieiga: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=MmFrDQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT8&dq=women+in+japanese+society&ots=y9nf9dutiw&sig=U_EHWLfdJhwR7JVqmxHIP737fvc&redir_esc=y#v=onepage&q=women%20in%20japanese%20society&f=false
3. Copeland, Rebecca 2023. “Handbook of Modern and Contemporary Japanese Writers” Amsterdam University Press [interaktyvus] Prieiga: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9789048558360/html#contents>
4. Čepėnaitė, Angelė Danutė 2024. „Socialinis vaidmuo“ <https://www.vle.lt/straipsnis/socialinis-vaidmuo/>
5. Devi, Rima. 2021. „Unmarried Women and Illegitimate Children in the Ogawa Yoko’s Novel” iš *International Conference on Gender, Culture and Society*. [interaktyvus] Prieiga: <http://dx.doi.org/10.4108/eai.30-8-2021.2316411>
6. Dinca, Violeta Michaela, Floricel, Teodora, Zottu, Monica. 2017. “Japanese women in the contemporary society” iš *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*, 11, nr 1, 607–615 [interaktyvus] Prieiga: https://www.researchgate.net/publication/319338476_Japanese_women_in_the_contemporary_society
7. Elson, Diane. 2023. „Feminism and Gender Research in Japan“ Newgen Publishing UK [interaktyvus] Prieiga: https://www.google.com/books/edition/Feminism_and_Gender_Research_in_Japan/zV59EAAQBAJ?hl=en&gbpv=1&printsec=frontcover
8. Encyclopaedia Britannica 2024. „Akutagawa Prize“ 2024–03–11 <https://www.britannica.com/art/Akutagawa-Prize>
9. Fleming Jr., Mike 2020. “Amazon Studios Sets Reed Morano To Direct, Charlie Kaufman To Adapt Yōko Ogawa Novel ‘The Memory Police’ 2020–10–08 <https://deadline.com/2020/10/the-memory-police-amazon-studios-reed-morano-direct-charlie-kaufman-script-yoko-ogawa-novel-1234593971/>

10. Goldstein–Gidoni, Ofra. 2017. “The Joy of Normal Living” as the Promise of Happiness for Japanese Women and their Families” *Asian Studies Review* 41, nr. 2, 281–298 [interaktyvus]. Prieiga: <https://doi.org/10.1080/10357823.2017.1295021>
11. Goodreads 2024. “Yōko Ogawa“ https://www.goodreads.com/author/show/42775.Y_ko_Ogawa
12. Hidalgo, Danielle Antoinette, Barber, Kristen 2024. “Queer: Sexual Politics“ 2024–04–30 <https://www.britannica.com/topic/queer-sexual-politics>
13. Japanimal 2024. “Japanese Culture: Japanese Women” [interaktyvus] Prieiga: <https://www.japanimal.org/culture-women.php>
14. KODANSHA Books&Comics. “Ogawa Yōko tokubetsu intabyū “Kōhaku no matataki” ni tsuite“ 小川洋子特別インタビュー 「琥珀のまたたき」 について [Specialus interviu su Yōko Ogawa apie „Gintaro žėrėjimą“] 2015–09–02 <https://www.youtube.com/embed/JkO9LmtqHTo>
15. Law Insider 2024. “Non-regular employee definition“ <https://www.lawinsider.com/dictionary/non-regular-employee>
16. Lindner, Jannik 2023. “Must-Know Japan Workforce Statistics [Latest Report]” 2023–12–27 <https://gitnux.org/japan-workforce-statistics/>
17. McNeill, David. 2020. “Mind the Gender Gap: Kawakami Mieko, Murata Sayaka, Feminism and Literature in Japan” *The Asia-Pacific Journal* 18, nr. 21, 1–9. [interaktyvus] Prieiga: <https://apjpf.org/2020/21/McNeill.html>
18. Merriam–Webster, Inc 1995. “Merriam–Webster's encyclopedia of literature” Springfield, Mass. Internet Archive
19. Nippon 2021. “Kekkon” ni shibarareru Ajia, Hokuō wa mikon ni teikō nashi: Nihon zaidan no shōshika ishikichōsa“ 「結婚」 に縛られるアジア、北欧は未婚に抵抗なし：日本財団の少子化意識調査 [Prie santuokos prisirišusi Azija, Šiaurės Europa nebijo likti nesusituokusi: Nippon fondo sąmoningumo apie vaisingumą apklausa] 2021–03–19 <https://www.nippon.com/ja/japan-data/h00969/>
20. Ogasawara, Yuko 2019. “The Slow Decline of the Male–breadwinner Family Model in Contemporary Japan and Its Ramifications for Men’s Lives” *Japan Labor Issue* 4, nr. 20, psl. 15–28 [interaktyvus] Prieiga: <https://www.jil.go.jp/english/jli/documents/2020/020-02.pdf>
21. Ogawa, Yōko. 1998. Revenge: Eleven Dark Tales 寡黙な死骸みだらな弔い *Kamoku na shigai, Midara na tomurai*. Picador. Kindle

22. Ogawa, Yōko. 2003. Begalinė lygtis 博士の愛した終始き *Hakase no aishita shūshiki*. Leidykla „Baltos lankos“ 2021
23. Ogawa, Yōko. 2015. 紅白の瞬き *Kōhaku no matataki* [Gintaro žėrėjimas] 講談社文庫 *Kodansha Bunko*. Kindle
24. Royal Society of Literature 2022. “Current International Writers” [interaktyvus] Prieiga: <https://rsliterature.org/rsl-international-writers/>
25. Sapuh, Semhaayi 2021. “Dynamics of Fictional Art of Yōko Ogawa“ magistro laipsnio disertacija, Nagaland University [interaktyvus] Prieiga: <http://nuir.inflibnet.ac.in/bitstream/123456789/562/1/SEMHAYI%20SAPUH,%20Eng%20M.Phil.pdf>
26. Tatsuro, Sakamoto 2013. “Ryosai Kenbo: The Educational Ideal of ‘Good Wife, Wise Mother’ in Modern Japan (The Intimate and the Public in Asian and Global Perspectives.)” *Educational Studies in Japan: International Yearbook* nr. 8, psl. 159–161 [interaktyvus] Prieiga: https://www.jstage.jst.go.jp/article/esjkyoiku/8/0/8_159/_pdf
27. Ting, Grace En–Yi. 2020. “Ogawa Yōko and the Horrific Femininities of Daily Life” *Journal of the American Association of Teachers of Japanese*, 54, nr. 2, 551–582 [interaktyvus]. Prieiga: <https://doi.org/10.5195/jll.2020.97>
28. Ueno, Chizuko. 1987. “The Position of Japanese Women Reconsidered“ *Current Anthropology* 28, nr. 4, 75–84 [interaktyvus] Prieiga: <https://www.jstor.org/stable/2743442>
29. Weblio 2024. “Shakaitekiyakuwari” 社会的役割 [socialinis vaidmuo] <https://www.weblio.jp/content/社会的役割>
30. 内閣府 *Naikakufu* 2024. Summary of the Honors system <https://www8.cao.go.jp/shokun/en/honors-system.html>
31. 内閣府 *Naikakufu* 2024. Types of Medals <https://www8.cao.go.jp/shokun/en/types-of-medals.html>
32. 日本経済新聞 *Nihon Keizai Shinbun* 2023. “Kekkonshiki jisshi ritsu wa 45%, mainabi shirabe, nijū saidai 30% kyō” 結婚式実施率は 45%、マイナビ調べ 20 歳代は 30%強 [45% porų susituokia, sako *Mainabi*, apie 30% jų – trečioje dešimtyje] 2023–09–19 <https://www.nikkei.com/article/DGXZQOUC195XA0Z10C23A9000000/>

33. 讀賣新聞 *Yomiuri Shinbun* 2021. “*Shijuhōshō, sofuto “kane“ no Uenno Yukiko san ra saita kyūjūnin... Aki no hōshō happyakuhachinin · nijūni dantai*“ 紫綬褒章、ソフト「金」の上野由岐子さんら最多90人...秋の褒章808人・22団体 [Medaliai su violetiniu kaspinu, 6iomet daugiausiai – 90 asmenų, tame tarpe ir softbolo Yukiko Ueno.. Rudens medalių [įteikta] 808 asmenims ir 22 organizacijoms] 2021-11-02
<https://www.yomiuri.co.jp/national/20211101-OYT1T50299/>

The Analysis and Critique of the Social Roles of Women in Contemporary Japanese Society in Ogawa Yōko's Literature

There are a few main women's social roles found in contemporary Japanese society. Such roles are a married housewife as well as a mother. The status of a working woman does not look appealing; there can be differences found between men and women in the workforce. Ogawa Yōko, who is one of the most renowned contemporary Japanese female authors, analyses topics related to everyday lives of contemporary Japanese women. In this paper, I analyze which social roles Ogawa criticizes in her works. To do so, I chose two of her novels: *The Housekeeper and the Professor* and *The Blink of Amber* and a collection of her short stories *Revenge: Eleven Dark Tales*. Ogawa analyzes motherhood and its challenges, intimate relationships between women and men, career and job opportunities of a woman.

Keywords: Contemporary Literature, Social roles, Ogawa Yōko, Japanese Society, woman